

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Michaela Hlochová, DiS.

Ohrožené dítě

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Ohrožené dítě“ vypracovala samostatně a pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce, vždy jsem uvedla všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucí práce paní Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D., za její odborné vedení a osobní přístup. Ráda bych poděkovala také kolegyním, se kterými byl proveden polostrukturovaný rozhovor v rámci výzkumného šetření. V poslední řadě bych ráda poděkovala Veronice Hlochové za její podporu.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Hlochová, DiS.
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Ohrožené dítě
Název v angličtině:	Child at risk
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce je zaměřena na rizikové faktory a situace, specificky v rodině, které ovlivňují vývoj dítěte a jeho socializaci. Cílem bakalářské práce je poukázat na nejčastější problémy pocházející z rodinného prostředí, které dítě ohrožují při jeho vývoji. Upozornit na následky těchto životních momentů, které mohou u dítěte vyústit v poruchy chování či učení. Dále pojednává o možnostech pomoci ohroženým dětem. Popisuje činnost multidisciplinárního týmu. Spolupráci školy, pedagogicko-psychologické poradny a sociálně právní ochrany dětí.</p> <p>Výzkumná část je založena na kvalitativním výzkumu v oblasti vychovatelství, za účelem zjištění znalostí, jak ohrožené dítě identifikovat, jak s dítětem s rizikovým chováním pracovat a jak dále postupovat k efektivnímu řešení situace ohrožení dítěte, aby došlo k eliminaci rizikového chování, poruch učení a celkově k jeho správnému psychosociálnímu vývoji.</p>
Klíčová slova:	Ohrožené dítě, rodina, výchova, potřeby dítěte, rizikové situace v rodině, poruchy chování, možnosti pomoci ohroženému dítěti

Anotace v angličtině:	<p>The bachelor thesis is aimed to identify the risk factors and situations - especially in a family - which influence the child's development and it's socialization. The goal of the thesis is to point out the most common issues which come from the family environment, which might endanger the child during its development. It wants to highlight the impact of these life moments, which can result into behavioral or learning disorders. Furthermore it debates the possibilities of helping the endangered children. It describes the activities of a multidisciplinary team – the cooperation of a school, educational psychology help center and child protection services.</p> <p>The research is based on qualitative research in the area of pedagogy in order to find the knowledge how to identify an endangered child, how to work with a child with a risky behavior and what steps to take to effectively resolve the situation surrounding the endangered child, so that it will result into eliminating the risk behavior, learning disorders and overall its proper psychosocial development.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Endangered child, child at risk, family, education, the needs of the child, behavioral disorders, opportunities to help an at-risk child
Rozsah práce:	62 stran
Jazyk práce:	Český

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	7
ÚVOD	8
1 OHROŽENÉ DÍTĚ	10
1.1 Syndrom CAN	11
1.2 Potřeby dítěte.....	12
1.3 Projevy poruch chování a učení.....	13
2 RODINA	21
2.1 Typologie rodiny	22
2.2 Funkce rodiny	23
2.3 Rizikové situace v rodině a jejich vliv na dítě.....	24
2.4 Výchovné styly	27
2.5 Rodina z pohledu zákona ČR	29
3 SPOLUPRÁCE MULTIDISCIPLINÁRNÍHO TÝMU	31
3.1 Sociálně právní ochrana dětí.....	33
3.2 Pediatr	41
3.3 Škola	42
3.4 Pedagogicko-psychologická poradna (PPP).....	44
4 SROVNÁNÍ SYSTÉMŮ PÉČE O OHROŽENÉ DÍTĚ V ČESKÉ A SLOVENSKÉ REPUBLICI	46
4.1 Orgány vykonávající sociálně-právní ochranu dětí	46
4.2. Nástroje sociálně-právní ochrany dětí	47
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	48
5.1 Cíle a metodologie.....	48
5.2 Rozhovor s Mgr. Kateřinou Chmelařovou	50
5.3 Rozhovor s Bc. Hanou Macháčkovou	51
5.4 Rozhovor s Bc. Karolínou Böhmovou	53
5.5 Závěr výzkumného šetření.....	54
ZÁVĚR	56
POUŽITÁ LITERATURA:	58

SEZNAM ZKRATEK

CAN	Child Abuse and Neglect ; Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí
SPODaSK	Sociálně-právní ochrana dětí a sociální kuratela
Ústředí PSVR	Ústředí práce, sociálních věcí a rodiny

ÚVOD

Vývoj dítěte, jeho dospívání je velmi složité období, kdy na dítě působí rozmanité množství jevů. Dítě ovlivňuje jeho rodina, školní prostředí, volnočasové aktivity. Průběžně se socializuje, učí se a přejímá vzory chování svých nejbližších. Problematiku ohroženého dítěte jsem si pro svou bakalářskou práci vybrala, protože s dětmi pracuji již několik let, momentálně v rámci školní družiny na základní škole. Díky své dosavadní praxi si uvědomuji úskalí spojená s rodinným prostředím, kdy jsou děti vystaveny situacím, kterým nejsou schopni čelit sami a potřebují k řešení odbornou pomoc. Primárně by rizikové situace měla řešit sama rodina nebo její širší okruh, ale to se mnohdy neděje a je důležitá právě role školy. Pedagogičtí pracovníci by měli rozpoznat varovné signály a také by měli vědět, jak v dané situaci postupovat a kam se dále obrátit, aby byly hájeny nejlepší zájmy dítěte. Postupy jsou často individuální, nicméně je velice důležité rozpoznat výstražné chování dítěte, které je ohroženo. Rodina je často původcem vzniklých poruch chování či učení, které mají vliv na vývoj jedince od dětství až do dospělosti.

Hlavním cílem bakalářské práce je analyzovat nejčastější příčiny pocházející z rodinného prostředí, které dítě ohrožují při jeho vývoji. Analyzovat proces identifikace jeho ohrožení a navrhnout, jak při rizikovém chování dítěte, které žije v ohrožujících podmínkách, vhodně postupovat a problém řešit efektivně tak, aby došlo k co nejmenší psychické či fyzické újmě dítěte.

Dílčí cíle práce, které napomáhají v prevenci a ochraně dítěte jsou:

- Popsat složky multidisciplinárního týmu, jež svou spoluprací umožňují plnění hlavního cíle bakalářské práce.
- Analyzovat současnou legislativu sociálně-právní ochrany dětí.
- Porovnat systémy péče o ohrožené děti v České republice a na Slovensku.
- Zkoumat znalosti identifikace a péče o ohrožené dítě vychovatelek školní družiny základní školy

Bakalářskou práci tvoří pět kapitol. Nejprve vymezují termín ohrožené dítě. Následně charakterizují jednotlivé potřeby dítěte a projevy poruch chování a učení. Dále popisují rodinu a rizikové situace v rodině, které dítě ovlivňují. Poté definují multidisciplinární tým a jeho složky. V závěru teoretické části porovnávám systémy péče o ohrožené dítě a související legislativu v České republice a na Slovensku.

V rámci výzkumného šetření jsem zvolila kvalitativní metodu polostrukturovaného rozhovoru s vychovatelkami školní družiny základní školy v Olomouci, za účelem zjištění znalostí, jak ohrožené dítě identifikovat, jak s dítětem s rizikovým chováním pracovat a jak dále postupovat k efektivnímu řešení situace ohrožení dítěte, aby došlo k eliminaci rizikového chování, poruch učení a celkově k jeho správnému psychosociálnímu vývoji.

1 OHROŽENÉ DÍTĚ

Klíčovým pojmem bakalářské práce je *ditě*, který lze podle Úmluvy o právech dítěte definovat následovně: „*Dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“¹

Definice a interpretaci pojmu ohroženého dítěte můžeme v literatuře nalézt hned několik. Problematika ohroženého dítěte obsahuje široké spektrum forem ohrožení, míry ohrožení a vzniklých důsledků. Vztah a postavení dítěte vůči dospělým je nerovný už jenom tím, že se dítě nemůže účinně bránit. Dítě je již od narození závislé na dospělé osobě, je odkázáno na její pomoc a je ovlivněno jejími rozhodnutími a činy. Během socializace každého jedince dochází k předávání hodnot, postojů a vzorců chování ze strany rodiny a později i dalších institucí. Na dítě tak během výchovy a vzdělání působí mnoho faktorů, které je záměrně či nezáměrně ovlivňují.

„*Za ohrožené dítě se považuje dítě, jehož životní podmínky mohou bezprostředně ohrožovat nebo poškozovat jeho vývoj a začlenění do společnosti. Příčiny tohoto ohrožení mohou být na straně dítěte nebo prostředí, v němž žije.*“²

WROCZYNSKI v souvislosti s ohrožením dítěte definuje prostředí jako „*systém podmětů, který spoluvytváří strukturu obklopující jedince a vyvolává psychické reakce. Podle Bližkovského tvoří životní prostředí část objektivní reality, s níž jsou lidé v interakci, kterou poznávají, hodnotí i přetvářejí, na kterou reagují a již se přizpůsobují.*“³

MATOUŠEK uvádí: „*Děti bez příznivých podmínek pro vývoj lze považovat za ohrožené, neboť je pravděpodobné, že bude ovlivněno jejich sociální fungování i v dospělosti. Jinak řečeno, budou se u nich častější projevy sociálního selhání.*“⁴

Vždy je nutné si uvědomit, že situace, kterými si dítě za svůj život prochází, na ně nějak působí a dítě na dané situace reaguje. Každý jedinec však tak činí odlišně, dle svých možností. Určité situace však pro děti mohou být nepřekonatelně náročné až traumatizující, a mohou tak

¹ ČESKO. fragment #f1348984 sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 1.4.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104#f1348984>

² KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, 2019. Studie (Sociologické nakladatelství). 175 s. ISBN 978-80-7419-275-3.

³ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 66 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. 18 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

negativně ovlivňovat jejich psychosociální vývoj. Dítě, jež se ocitne v takové situaci, můžeme považovat za ohrožené.

Významnou roli v rozvoji dítěte hraje rodina jakožto primární sociální skupina. Rodinné prostředí se významně podílí na socializaci dítěte od jeho narození. V rámci první socializace se dítě učí, jak se chovat, komunikovat, reagovat na různé situace, zvládat a řešit konflikty apod. Utváří si prvotní normy a hodnoty prostřednictvím působení rodičů. Na sekundární socializaci dítěte se podílí společenské instituce jako například školské zařízení, volnočasové organizace aj. Dítě se při sekundární socializaci adaptuje kromě rodinného prostředí na další prostředí. Buduje nové vztahy s vrstevníky, kamarády, učiteli, vychovateli. Jak primární, tak sekundární socializace utváří pohled dítěte na svět. Rodina i další organizace a instituce předávají dítěti vzorce chování, rozvíjí jeho komunikaci, dovednosti a kompetence. Vliv prostředí, ve kterém se dítě ocitá, může jeho začleňování do společnosti ovlivnit i negativně. Vlivem negativního působení na dítě může dojít k jeho ohrožení a k předání nežádoucích způsobů chování.

1.1 Syndrom CAN

Syndrom CAN vychází z anglického Child Abuse and Neglect – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Chápeme jej jako záměrné ubližování či cílené zanedbávání dítěte, případně jeho sexuální napadání a zneužívání. Nemusí se nutně jednat pouze o fyzické napadání, protože syndrom CAN zahrnuje také psychickou deprivaci nebo nedostatečnou péči. K poškozování dítěte může docházet jak ze strany rodičů, tak jiných členů rodiny nebo osob žijících ve stejné domácnosti.⁵

Dle DUNKOVSKÉHO lze za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte považovat „*jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt.*“⁶

V Psychologickém slovníku nalezneme následující definici zanedbávání dítěte: „*Zanedbávání dítěte (CAN) – jakýkoliv nedostatek péče, který způsobuje vážnou újmu na vývoji dítěte nebo dítě přímo ohrožuje; lze je dělit na **zanedbávání tělesné** – nedostatek výživy, oblečení, přístřeší, zdravotní péče a ochrany před zlem; **zanedbávání citové** – neuspokojování*

⁵ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3 vyd., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

⁶ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. 24 s. ISBN 80-7169-192-5.

*citových potřeb dítěte, nedostatek náklonosti a pocitu, že někam patří; zanedbávání výchovné – neumožnění rozvoje vzdělanostních předpokladů dítěte, znemožňování školní docházky; zanedbávání má za následek vývojové zaostávání, popř. nevratné poškození, jako je trvale snížená úroveň docility.*⁷ Docilitu chápeme jako schopnost vzdělávat se a učit se, rozvíjet vzdělávací a adaptační schopnosti. Syndrom CAN je jedním z prvotních poznávacích znaků ohroženého dítěte. Dle definice zanedbávání podle Psychologického slovníku uvedené výše je nutné, aby složky multidisciplinárního týmu odhalily případné tělesné, citové i výchovné zanedbávání – úkolem školy je například rozeznat výchovné zanedbávání v podobě znemožňování školní docházky, úkolem pediatra je odhalit zanedbávání zdravotní péče.

1.2 Potřeby dítěte

MATEJČEK formuloval pět hlavních psychických potřeb dítěte.⁸

- Dostatečný přísun smyslových podmětů zvenčí, který je důležitý pro rozvoj psychických schopností a dokončení vývoje nervové soustavy dítěte. Přírodním zdrojem smyslové stimulace je každodenní tělesný, zrakový a také řečový kontakt s dítětem. Nejideálnější je zajistit v této stimulaci pravidelnost.
- Významná je potřeba bezpečí a jistoty. Pocit přijetí a důvěry mezi nejbližšími. Pocit nepodmíněné lásky, kdy nás někdo přijímá a má rád takové, jací doopravdy jsme.
- Potřeba vztahu s matkou. Jde o důležitou potřebu především v prvních letech života dítěte, kdy jsou s matkou neoddělitelnou součástí a tvoří tzv. celek. Role matky výrazně ovlivňuje psychiku dítěte – matka naplňuje potřeby bezpečí, reguluje úzkost dítěte, uspokojuje tělesné potřeby apod.
- Potřeba někam patřit. Pocit uznání a ocenění, získání sociální role, se kterou se dítě identifikuje.
- Potřeba otevřené budoucnosti. Možnosti plánování a životní perspektivy.

„Obětmi špatného zacházení se pravděpodobněji stanou děti s vrozeným poškozením nebo s z různých dalších důvodů zaostávající ve vývoji, a také děti, jež se chovají v rozporu s očekáváními rodičů (jsou neklidné, často pláčou, jsou obtížně utěšitelné, jsou často nemocné,

⁷ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 3., aktual. vyd. Praha: Portál, 2015. 698 s. ISBN 978-80-262-0873-0.

⁸ srov. PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2. rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999. Zde a nyní. 26 s. ISBN 80-86103-21-8.

*hubené nebo obézní, koktajl pomočují se v noci, špatně se učí apod.). Nechtěné děti, předčasně narozené děti, děti s příznaky autismu, děti trpící psychickými poruchami.*⁹

Ohroženým se dítě nestává jen kvůli osobnostním zvláštnostem, se kterými se může narodit, ale ohrožuje jej i život v takové rodině, kde nejsou vyvažovány rizikové faktory negativně ovlivňující chod domácnosti – jinými slovy, tam, kde podmínky v domácnosti nejsou natolik vhodné, aby docházelo k žádoucímu rozvoji dítěte.¹⁰

V případech, že nejsou zmiňované potřeby dítěte buď naplňovány dostatečně, anebo naplňovány jsou, ale nevhodným způsobem, můžeme dítě považovat za ohrožené. Nefunkční rodinné prostředí negativně ovlivňuje osobnost dítěte a zvyšuje riziko rozvoje či vzniku poruch chování a poruch psychosociálního vývoje. Projevy poruch chování, které se mohou postupně u dětí začít vyskytovat mnohdy pramení z psychické deprivace, kterou právě v dětství zažily. Uspokojení základních psychických potřeb je velmi důležité v každé vývojové fázi života dítěte. Strádání, které dítě prožije, se projeví ve změnách jeho chování. Zvláštnosti v chování se mohou výrazně projevit již v mladším školním věku a k jejich plnému propuknutí či zhoršení dochází v období adolescence, pro niž jsou typické změny v oblasti psychické, biologické a sociální oblasti.

Dítě, pro něž je aktuálně prožívaná situace nepříznivá či ohrožující, může vykazovat svých chováním – ať už záměrně či nezáměrně, zvýšenou pozornost a péči rodičů, vychovatelů, učitelů a dalších osob v jeho bezprostředním okolí. Tyto reakce lze taktéž chápat jako „volání o pomoc“.

1.3 Projevy poruch chování a učení

Následků po nepříznivých situacích, které člověka v životě potkaly, může být mnoho a jejich projevy jsou velmi různorodé a individuální. Vždy záleží na konkrétní situaci, jedinci, četnosti jevu a dalších faktorech.

Poruchy chování

Příčiny poruch chování lze shledávat v biologických, psychosociálních, a i rodinných faktorech. Pro diagnostikování poruchy chování je potřebné, aby byly splněny tři podmínky:¹¹

⁹ MATOUŠEK, Oldřich., a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 29 s. ISBN 80-7367-002-X

¹⁰ srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. 202 s. ISBN 978-80-262-0213-4.

¹¹ srov. KRÍŽ, Josef. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2004. 14 s. ISBN 80-7040-724-7.

1. Poruchy trvají delší dobu, za minimální dobu trvání považujeme období 6 měsíců.
2. Poruchy narušují sociální adaptabilitu dítěte v jeho běžném prostředí, tj. v rodině, škole, mezi vrstevníky.
3. Poruchy se nepodařilo odstranit běžnými pedagogickými přístupy, takže je potřeba je řešit speciálními přístupy či léčbou.

Pokud se nežádoucím projevům chování nepodaří včas zamezit, lze tedy hovořit o poruše chování. Zde je nutné zdůraznit, že v procesu práce s poruchami má velmi důležitou úlohu přístup okolí. Pozitivní vliv, láska, vhodně zvolená výchova, případná spolupráce odborníků a rodičů je klíčovým aspektem ke zlepšení problému.

„Porucha chování je vnímána jako bariéra v perspektivní životní cestě dítěte k dospělosti. Vytváří blokace v jeho akademických, profesních a sociálních dovednostech a stává se jednou z příčin nenaplněné potenciality. Nedostatečné vzdělání ovlivňuje pak celý život a začlenění jedince do společnosti v dospělosti“¹²

Poruchy chování jsou diagnostikovány odborníky – psychology nebo psychiatry. Pokud nejsou splněny uvedené podmínky, na základě kterých by následně bylo možné přistoupit ke kategorizování poruchy dle Kříže, jedná se pouze o nežádoucí chování dítěte, které se může časem v poruchu rozvinout. Zároveň může být takto zavčas identifikováno a eliminováno. Rovněž je ale žádoucí konzultovat dané projevy s odborníky a společně hledat možnosti řešení. Lidé, kteří jsou v přímé interakci s dítětem, ať už se jedná o pedagogické pracovníky školy, kteří se podílí na vzdělávání dítěte či pediatr, který má dítě ve zdravotní péči, by měli rozeznat ohroženost dítěte po psychické či zdravotní stránce a podílet se na návrhu dalšího postupu řešení.

Klíčem k úspěšnému eliminování vzniku či rozvoje poruchy chování je včasná diagnostika. Při výchově a vzdělání je potřebné účelně vybírat metody a styly prezentace, množství informací či podmětů. Vhodné je zvolit individuální přístup a potřeby přizpůsobit jedinci. Metody je mnohdy třeba obměňovat a přizpůsobovat pokrokům, k nimž během procesu jedinec dochází. Vhodně zvolené metody a přístupy k dítěti také podněcují zájem dítěte a jeho pozornost.¹³

¹² VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I. 2.*, přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 9 s. ISBN 978-80-210-4573-6.

¹³ srov. MATĚJČEK, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. 72 s. ISBN 80-85824-06-x.

„Poruchy či nemocemi, at' už vrozenými nebo získanými, se zabývá Mezinárodní klasifikace nemocí a souvisejících zdravotních problémů (MKN), která kodifikuje systém označování a klasifikace lidských onemocnění, poruch, zdravotních problémů a dalších příznaků, situací či okolností.“¹⁴

Dle rozřazení MKN 10 se poruchy chování dělí do dvou skupin: F00-F99 – Poruchy duševní a poruchy chování. Klíčovou částí pro tuto bakalářskou práci je: F90-F98 Poruchy chování a emocí s obvyklým nástupem v dětství a v dospívání, která má následující klasifikaci:¹⁵

- *F90 Hyperkinetické poruchy – Porucha aktivity a pozornosti, Hyperkinetická porucha chování, Jiné hyperkinetické poruchy, Hyperkinetická porucha NS.*
- *F91 Poruchy chování – Porucha chování vázaná na vztahy k rodině, Nesocializovaná porucha chování, Socializovaná porucha chování, Opoziční vzdorovité chování, Jiné poruchy chování, Porucha chování NS.*
- *F92 Smíšené poruchy chování a emocí – Depresivní porucha chování, Jiné smíšené poruchy chování a emocí, Smíšená porucha chování a emocí NS.*
- *F93 Emoční poruchy s nástupem specifickým pro dětství – Separační úzkostná porucha v dětství, Fobická anxiózní porucha v dětství, Sociální anxiózní porucha v dětství, Porucha sourozenecké rivality, Jiné dětské emoční poruchy, Dětská emoční porucha NS.*
- *F94 Poruchy sociálních funkcí s nástupem v dětství a dospívání – Elektivní mutismus, Reaktivní porucha příchyllosti dětí, Porucha desinhibovaných vztahů u dětí, Jiné dětské poruchy sociálních funkcí, Porucha dětských sociálních funkcí NS.*
- *F95 Tiky – Přejchodná tiková porucha, Chronické motorické nebo vokální tiky, Kombinovaná tiková porucha vokální a mnohočetná motorická (Touretteův syndrom), Jiné druhy tiků, Tiková porucha NS.*
- *F98 – Jiné poruchy chování a emocí s obvyklým nástupem v dětství a dospívání, Neorganická emuréza, Neorganická enkopréza, Poruchy příjmu potravy v kojeneckém a dětském věku, Pika kojenců a dětí, Stereotypní pohybové poruchy,*

¹⁴ O Mezinárodní klasifikaci nemocí | MKN-10 klasifikace. Prohlížeč | MKN-10 klasifikace [online]. [cit. 1.4.2021] Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/o-mkn>

¹⁵ O Mezinárodní klasifikaci nemocí | MKN-10 klasifikace. Prohlížeč | MKN-10 klasifikace [online]. [cit. 1.4.2021] Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/o-mkn>

Koktavost (zadrhávání v řeči), Brebtavost, Jiné určené poruchy chování a emoci s nástupem vyskytujícím se obvykle v dětství a v dospívání, Neurčené poruchy chování a emoci s nástupem vyskytujícím se obvykle v dětství a v dospívání.

Výše uvedená klasifikace je vytvořena na základě zhodnocení rizikových faktorů, přičemž se jedná o faktory dané geneticky, biologicky, psychologicky. Zhodnoceny jsou rovněž podmínky enviromentální a socioekonomické. V rodinném prostředí je klíčovým aspektem již mnohokrát zmiňovaná výchova a podmínky, ve kterých je dítě vychovááno.

Poruchy chování dle KRÍŽE:¹⁶

1. Upoutávání pozornosti: Pozornost, kterou děti upoutávají je do značné míry přirozená, problém nastává až v případě vyžadování nadměrné pozornosti. V rodině může být nadměrnost pozornosti tolerována, nicméně v ostatních prostředích je obtěžující a rušivá. Projevy vyžadující nadměrnou pozornost mohou být následující: napodobování řeči, předvádění se před ostatními, vymyšlení si nepravdivých a smyšlených historek, předstírání somatických obtíží apod.
2. Odpor k autoritám – negativismus: Počátky této poruch se mohou u dětí objevit už kolem 2. - 3. roku dítěte (jde o tzv. první pubertu). Pokud toto období rodina adekvátně nezvládne, zasahují pak vzniklé vzorce chování do dalšího vývoje a přenáší se do dalších prostředí. Dalším kritickým obdobím pro vznik této poruchy je doba puberty. Tato doba je typická hledáním vlastní identity a často i odmítáním dosavadních zvyklostí. Nezvládnutí této situace, především v rodinách, kde se vyskytuje citová deprivace, vede k dalším projevům nežádoucího chování jako agrese vůči rodině, vrstevníkům či jiným autoritám, ničení věcí, záškoláctví, krádežím a vandalismu.
3. Záškoláctví: Při tomto projevu je důležité rozlišit, zda se jedná o jev ojedinělý, nebo soustavný a dle toho zvolit opatření. Důvod k ojedinělému záškoláctví mohou být různé, například vyhýbání se testu, zkoušení či vrstevníkům, strach ze šikany, šikana aj.
4. Útěky: Opět je důležité zohlednit, zda se jedná o ojedinělý, nebo opakující se stav a také jaký je důvod a vážnost útěku. Klíčová je rovněž činnost, která je během doby útěku provozována, jelikož v této době mohou být též páčány kriminální činy.

¹⁶ srov. KRÍŽ, Josef. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2004. 14 -15 s. ISBN 80-7040-724-7.

Významná je forma návratu, ať už se jedná o samostatný návrat dítěte, anebo za pomoci nějakého orgánu (policie).

5. Krádeže: U této poruchy může jednání začínat poměrně nevinně. Dítě může začít s drobnými krádežemi například v rodině, které se mohou postupně rozšířit, až na krádeže klasifikované jako trestný čin, za který následují postihy. V počátku je vhodné zjistit motivaci k těmto činům a snažit se je eliminovat.
6. Lhaní: V předškolním věku se ještě nutně nemusí jednat o klasické lhaní, nýbrž o tzv. smyšlenky, příběhy, které se nestaly nebo staly, ale měly odlišný průběh. Dítě tím úmyslně nelže, jen je ovlivněno fantazií a tento stav by měl být přechodný. S postupem věku se u dítěte může stát, že příběhům, které jsou motivované zmiňovanou myšlenkou, samo uvěří a později je prezentuje jako skutečné (tento jev je známý jako bájeví lhavost). Za pravou lež pak označujeme snahu něco zakrýt, vyhnout se trestu, získat výhodu aj. Častou motivací k opakovanému lhaní je zakrýt jinou poruchu chování nebo ji lží omlouvat.
7. Autoagrese a agrese: K agresivnímu chování může vést několik faktorů – vztek, beznaděj, zoufalství, pocity viny či touha po pomstě. Dítě, které má sklony k autoagresivnímu či agresivnímu chování hůře reaguje na konfliktní situace, které mohou být zároveň spouštěčem agresivního chování. Dítě není schopno v některých případech objektivně vyhodnotit situaci a reaguje přecitlivěle. Není schopno regulovat pocity neuspokojení a napětí.¹⁷ Agrese může vyplývat z dlouhodobé frustrace či pocitu stísnění, ale může vycházet také z přejatého modelu jejich rodičů, kteří agresivní chování sami uplatňují – například, řeší-li se v domácnosti vypjaté situace a konflikty obvykle křikem, hněvem, rozčilováním se nebo ponižováním druhého. Podobný vliv na dítě ovšem může mít také učitel.¹⁸ V dospívání mohou agresivní projevy chování vyústit až v myšlenky na vlastní smrt.
8. Vandalismus: Vyznačuje se ničením, které nemá smysl. Mnohdy se objevuje v afektu. U starších dětí se vyskytuje v partě. Může vyjadřovat protest či formu provokace.

¹⁷ srov. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. 45 s. ISBN 80-7367-002-x.

¹⁸ srov. ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 1994. Speciální pedagogika (Portál). 165 s. ISBN 80-7178-038-3.

Zmíněné odlišnosti v chování dítě či mladistvého jsou podnětem pozornosti dospělých a měly by směřovat k jejich časné diagnostice. Mohou být signálem počínajících psychotických onemocnění nebo poruch osobnosti.

Poruchy učení

„Specifické poruchy učení jsou poruchami v jednom nebo více psychických procesech nutných k porozumění nebo k užívání řeči, ať mluvené či psané. Tyto poruchy se projevují nedokonalou schopností naslouchat, mluvit, číst, psát, ovládat pravopis nebo počítat. Pojem specifických poruch nezahrnuje děti, jejich výukové obtíže jsou v zásadě důsledkem poruch zraku, sluchu nebo motoriky, opoždění rozumového vývoje, citových poruch nebo málo podnětného prostředí.“¹⁹

V psychoanalytickém přístupu se můžeme setkat s názorem, že poruchy učení mohou vycházet ze vztahu matky k dítěti a z jejich komunikace již v raném dětství. V případě, že chybí citový vztah, se dítě dostává do izolace, takže nejsou dostatečně rozvíjeny řečové schopnosti a dítě má problémy s celkovou adaptací. S nástupem do školy pak vzniká problém při čtení a psaní, protože dítě není schopno rozpoznat význam slova či věty. Následně dochází k opoždování dítěte v procesu učení oproti ostatním žákům. Poruchy učení ovlivňují celou osobnost dítěte.²⁰

Mezi nejčastější specifické poruchy učení patří:²¹

- dyslexie – porucha čtení,
- dysortografie – porucha spojená s pravopisnými obtížemi,
- dysgrafie – specifické obtíže při psaném projevu,
- dyskalkulie – porucha početních schopností.

Zmíněné poruchy učení mohou mít také původ v poruchách ve stavbě a funkci určitých oblastí mozku. *„Zvláště v těžkých případech je zřejmý neurologický původ ve smyslu vývoje mozku, jeho utváření, a především specifikace činností obou mozkových hemisfér.“²²*

¹⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. 68 s. ISBN 80-85824-06-X.

²⁰ srov. ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 1994. Speciální pedagogika (Portál). 19 s. ISBN 80-7178-038-3.

²¹ srov. ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 1994. Speciální pedagogika (Portál). 19-20 s. ISBN 80-7178-038-3.

²² ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 1994. Speciální pedagogika (Portál). 16 s. ISBN 80-7178-038-3.

Poruchy související s hyperaktivitou a neschopností se soustředit

Tyto poruchy se objevují již v mladším školním věku. Děti se oproti ostatním dětem stejného věku jeví jako více zlobivé, nepřizpůsobivé nebo vzdorovitější. Nemusí se přitom jednat pouze o děti vyznačující se zvýšenou aktivitou, může jít stejně tak o děti klidné, uzavřené či apatické. U dětí s poruchou hyperaktivity se může projevovat nespolečenské chování, problém s podřizováním autoritě, častější poukazování na vlastní osobu, ubírání pozornosti ostatním. Mnohdy je pro ně typické, že nezvládnou zhodnotit důsledky svého chování, stávají se agresivnějšími či jsou nepřátelské vůči svému okolí, což může mít za následek vyčlenění z kolektivu.

Porucha neschopnosti se soustředit se vyznačuje tím, že soustředěnost dítěte rychleji opadá, přičemž nezáleží ani na atraktivitě činnosti. Soustředěnost může být negativně ovlivněna mnoha faktory, například vjemy kolem dítěte, psychickým rozpoložením dítěte, únavou apod.²³

ADHD

Porucha pozornosti s hyperaktivitou (Attention Deficit Hyperactivity Disorder – ADHD) se vyznačuje poruchou pozornosti, hyperaktivitou a impulzivitou dítěte. Existuje také porucha ADD, která se vyznačuje poruchou pozornosti bez hyperaktivity. Pro dítě s ADHD je obtížné se déle soustředit, ať už na určitou aktivitu, nebo při mluveném projevu. Úkoly, které má stanoveny, často nedokončí, jelikož ztratí zájem. Dítě je roztěkané a dělá chyby z nepozornosti. Často mění činnost. Nedokáže pracovat dle zadaných postupů. Působí neklidně, neposedí. Jeho projevy jsou hlučné, skáče ostatním do řeči, má nevhodné poznámky. Projevuje se impulzivně, když jedná bez promyšlení či zhodnocení dané situace.²⁴

V důsledku okolností, které dítě v životě potkalo, může trpět také úzkostnou poruchou, poruchou příjmu potravy, poruchou řeči, poruchou spánku, depresemi, poruchami neurotickými či v oblasti sociálních vztahů apod. Všechny zmíněné poruchy mohou vést k utváření nesprávných návyků, nedostatečnému osvojení vědomostí a dovedností, ke zhoršení školního prospěchu či k negativnímu sebehodnocení.

²³ srov. ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 1994. Speciální pedagogika (Portál). 22 s. ISBN 80-7178-038-3.

²⁴ srov. TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. 60 s. ISBN 80-7178-503-2.

V případě, že se u dítěte začaly projevovat poruchy učení či chování, je v první řadě důležité, aby rodiče komunikovali s učitelem dítěte a došli ke vzájemné spolupráci. Děti s poruchami učení a chování jsou následně odkázány na pedagogicko-psychologickou poradnu (dále jen „PPP“), která jim v případě potřeby doporučí další odborná vyšetření. Dochází tu ke spolupráci několika odborníků za vytvoření tzv. multidisciplinárního týmu, jehož členové sdílí své poznatky a snaží se efektivně řešit daný problém.

Míra ohrožení dítěte může ve školním prostředí a vrstevnické skupině narůstat. Vzniklé poruchy zasahují do běžného života jedince a ovlivňují i jiná prostředí. Odlišnosti, se kterými se jedinec potýká, mohou negativně působit na školní kolektiv. V závažnějších případech můžeme hovořit o patologickém jednání, které může narušovat fungování jiných skupin, kde se dítě pohybuje. Přijetí či nepřijetí vrstevnickou skupinou je velmi důležitým faktorem, který může stav dítěte zlepšit, či zhoršit.

2 RODINA

Velký sociologický slovník uvádí následující definici rodiny: „*Obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce, trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.*“²⁵

V Úmluvě o právech dítěte je rodina charakterizovaná jako „*základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. V zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti dítěte musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.*“²⁶

Rodinu můžeme definovat také jako „*společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.*“²⁷ Rodina se pod vlivem mnoha faktorů mění. Jak uvádí MATOUŠEK, pojem rodina je postupem času čím dál méně jasněji definovatelný. Již se nesetkáváme pouze s rodinou v klasickém pojetí, ale také například s jedinci, kteří žijí sami (tzv. singles) a vychovávají dítě nebo děti a jejich hlavním a trvalým poutem je rodičovství upřednostněné nad partnerstvím. Dále se setkáváme s partnery, kteří jsou sice sezdání, ale žijí odděleně, ať už z pracovních či jiných důvodů, a taktéž mohou být považováni za rodinu, jelikož jejich společným cílem je vychovávat dítě. Klasická rodina, jak je pojata v definici HARTLA, se v moderní společnosti přetváří a deformuje.²⁸

MATOUŠEK dále tuto myšlenku rozvádí: „*V současnosti by bylo v našem typu společnosti přiměřenější než o rodině mluvit o rodinném soužití lidí. Jádrem tohoto soužití, pokud spolu dospělí žijí, je citová vazba mezi nimi. Dospělí partneři mohou být opačného nebo stejného pohlaví.*“²⁹

²⁵ PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 940 s. ISBN 80-7184-310-5.

²⁶ Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

²⁷ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 3., aktual. vyd. Praha: Portál, 2015. 512 s. ISBN 978-80-262-0873-0.

²⁸ srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. 13 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

²⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. 13 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

2.1 Typologie rodiny

Pojmem rodina prochází vývojem. Ke klasické formě rodiny se přidávají také další formy rodiny a soužití, které je potřeba zohlednit a uvědomit si, že i tyto skutečnosti ovlivňují dítě v jeho vývoji a mohou přispět k jeho psychickému, ale i společenskému ohrožení. Formy rodiny dle GJURIČOVÉ můžeme klasifikovat jako úplné a neúplné (po rozvodu rodičů, ovdovění, nebo v případě rodiny právě zmiňovaného samostatného rodiče), ale také jako soužití nesezdaných či doplněných (sňatkem nebo kohabitací rodiče), třígeneračních. Dále za formu rodiny považujeme i rodiny nebiologické, tedy ty rodiny, které jsou utvořeny sociálně a vznikly adoptí či pěstounským vztahem. S vývojem společnosti se objevují formy rodin, které využívají nových reprodukčních technik; diskutuje se tak o rodinách s homosexuálními rodiči a o bezdětných rodinách. Roste počet rozpadů manželství a rodin. Jednou z možností může být nastolení střídavé péče, kdy dítě či děti žijí střídavě v domácnosti matky a otce. Osoby žijící ve stejné domácnosti nemusejí být nutně spjaty manželským svazkem, jak je tomu například u dětí rozvedených rodičů, kteří domácnost sdílí se svými partnery.³⁰

Typologie rodin, popsaná VOILANDOVOU a BUELLEMEM, se opírá o znaky fungování rodiny.³¹

- Perfekcionistické rodiny: Do této kategorie patří rodiny vyžadují žádoucí způsoby chování. V případě překročení nebo nenaplnění normy děti provází úzkost. Vyžadují úspěch všech členů rodiny. Pokud se v rodině vyskytnou problémy, řeší je rodina sama, případně je schopna vyhledat si potřebnou odbornou pomoc.
- Nepřiměřené rodiny: Jedná se o rodiny nezralé. Jsou závislé na pomoci ostatních, například na širší rodině. Problémy nejsou schopné řešit samostatně. Postrádají schopnost předvídat, případně vyhodnocovat aktuální situaci. Časté jsou finanční problémy – problém s hospodařením s penězi či s výchovou dětí.
- Egocentrické rodiny: Zakládají si na prestiži rodiny. Mohou působit chladně a odtažitě. Rodiče (ať už jeden nebo oba) se naplno věnují pracovní kariéře. Rodiny jsou finančně velmi dobře zabezpečeny. Důležitá je pro ně reprezentace navenek. Objevují se u nich partnerské problémy, prosazují se zde především individuální

³⁰ srov. GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2003. Psyché (Grada). 83-84 s. ISBN 80-247-0415-3.

³¹ srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 194-195 s. ISBN 978-80-7367-502-8.

potřeby, nikoliv potřeby celku. Může se objevit nepřátelství mezi členy rodiny a u dětí se mohou objevit psychiatrické potíže.

- **Asociální rodiny:** Do této skupiny patří rodiny charakterizované impulzivitou a agresivitou. Uspokojování svých potřeb řeší bez ohledu na platné právní normy a nejsou plně schopny se hodnotově či sociálně zapojit do společnosti. Vzájemné vztahy mezi členy nemají silné pouto. Narození dítěte do tohoto druhu rodiny je obvykle neplánované. V rodinách se objevuje zanedbávání a zneužívání dětí. U rodičů se vyskytují potíže s nadměrným pitím alkoholu a zneužíváním návykových látek a často bývají nezaměstnaní. Problémy se řeší s orgány státu, spolupráce probíhá po malých krocích a je složitá.

Rodina se podílí na celkovém vývoji dítě, nejvíce pak užší rodina, do které řadíme rodiče a děti. Velký vliv na celkový rozvoj má rovněž rodina širší, která se skládá z prarodičů a dalších členů. Rodinu tak můžeme klasifikovat na primární (užší) a sekundární (širší).

2.2 Funkce rodiny

Rodina má několik funkcí, které jsou do jisté míry nenahraditelné. KRAUS definuje šest základních funkcí:³²

1. *Biologicko-reprodukční funkce: Tato funkce má význam jak pro společnost, tak pro jedince, patřící do konkrétní rodiny. V zájmu státu je, aby se rodil určitý počet dětí, aby byly naplněny perspektivy daného státu. Porodnost je také měnný jev a ovlivněna mnoha faktory (zvyšující se věk matky prvorodičky, nárůst párů, co nechtějí nebo nemohou mít děti).*
2. *Sociálně ekonomická funkce: Rodina je významným prvkem v rozvoji ekonomického systému. Rodina je nejen spotřebitelem, který ovlivňuje trh, ale její členové také přispívají do chodu ekonomiky svým výkonem povolání. Ekonomiku nepříznivě ovlivňuje nezaměstnanost. Zvyšující se nároky a nedostatek rodin, způsobuje že některé rodiny mají vícero zaměstnání.*
3. *Ochranná funkce: Hlavním záměrem této funkce je zajišťování životních potřeb (biologických, hygienických a zdravotních) dětí a rodičů. Rodina se více podílí na spolufinancování (důchodové spoření, placení některých lékařských výloh).*

³² KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 81-83 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

4. *Socializačně-výchovná funkce: Základní návyky a způsoby chování si dítě primárně odnáší ze své rodiny. V rodině dochází k první socializaci. Dítě si zvnitřňuje role a hledá si své místo. V moderní společnosti se však odpovědnost za výchovu někdy přesouvá z rodiny na školu. Vhodným stylem výchovy je pak přístup založený na vztahu partnerství, umožňující diskuzi.*
5. *Rekreační, relaxační a zábavná funkce: Tato funkce se pojí s volným časem rodiny a jeho naplněním. Představuje aktivity a činnosti, které dělá rodina společně, a hodnotí i jejich efektivnost a naplněnost.*
6. *Emocionální funkce: Rodina má v této funkci nezastupitelnou roli. Má poskytovat citové zázemí, pocity lásky a přijetí, pocity bezpečí a jistoty. Emocionální funkce je pro vyrůstající dítě jednou z nejdůležitějších. Důraz je pak kladen na její kvalitu a úroveň. Pokud funkce není kvalitně a správně naplňována, dochází k deprivaci dítěte, v krajním případě může dojít až na týrání dítěte. Vliv na úroveň této funkce mají rizikové situace, se kterými se rodiny potýkají.*

Forma rodiny se postupem času mění a spolu s tím i její funkce. Mezi základní funkce rodiny v dnešní společnosti patří především ekonomické zajištění a emocionální podpora, která je ne vždy shledávána dostačující.³³

Při nedostatečném naplňování funkcí rodiny může docházet ke strádání jednoho nebo všech členů rodiny. V současných rodinách se mění také postavení a rozdělení rolí: neobjevuje se pouze tradiční rozdělení rolí na matky a otce, ale tyto role se prolínají.

2.3 Rizikové situace v rodině a jejich vliv na dítě

Mezi rizikové situace, které přímo či nepřímo ohrožují vývoj dítěte, se mohou řadit specifické problémy rodiny, jako jsou rozvod, duševní onemocnění rodičů nebo dítěte, postižení jednoho ze členů rodiny, úmrtí rodičů nebo jednoho z nich, rodiče v příliš nízkém věku či naopak příliš vysokém věku, poruchy rodičovství, doplněná rodina, domácí násilí, drogová nebo alkoholová závislost rodičů, nepříznivá ekonomická situace rodiny, odebrání dítěte z péče rodičů apod. V krajních případech můžeme hovořit až o dysfunkčnosti rodiny, kdy buď převládá dlouhodobé nenaplnění rodinné funkce, anebo je funkce naplňována nenáležitě.

V tabulce č. 1 lze pozorovat, že v roce 2020 bylo evidováno 7 539 ohrožených dětí, přičemž výrazně největší skupinu ohrožených dětí tvoří děti zanedbávané, a to v 73,28 %.

³³ srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 201 s. ISBN 978-80-7367-502-8.

Oproti roku 2010 se jedná o nárůst počtu ohrožených dětí o 30 %. Interpretace těchto dat je velmi komplikovaná, protože samotné Výkazy neobsahují metodiku identifikace jednotlivých forem ohrožení ani způsob vedení evidence těchto dat. Rovněž nelze bez podrobnější analýzy vstupních dat komentovat nárůst celkového počtu evidovaných dětí o více než 30 % v období 2010/2020.³⁴

Tab. 1: Roční výkazy MPSV ČR^{35 36}

Forma ohrožení dětí evidovaných v systému	2010	2020
fyzické týrání	11,6 %	7,19 %
psychické týrání	14,27 %	10,27 %
sexuální zneužívání (včetně komerčního zneužívání)	14,23 %	9,26 %
Zanedbávání	62,89 %	73,29 %
Celkový počet evidovaných dětí	5 787	7 539

Rodiče svým chováním často kopírují nevhodné způsoby výchovy, jež sami v dětství zažili a předávají je dále svým dětem. Své chování si často ani neuvědomují, protože jednají automaticky na základě naučených stereotypů. Rizikové situace vznikají také stresem, který aktuálně na rodinu působí a podněcuje negativní projevy rodičů a následně i dětí.

Rozvod

Jednou nejběžnějších a zároveň nejrizikovějších situací, která ovlivní dítě a jeho výchovu, je rozvod rodičů dítěte nebo odloučení partnerů, kteří dítě společně vychovávali. Rozvod má nepochybně velmi negativní vliv na psychiku všech zapojených členů rodiny. Všichni zúčastnění se musí vyrovnat se změnou formy rodiny a jistým ukončením životní etapy. Rozvod je mnohými autory řazen mezi projevy tzv. sociální patologie. Jak uvádí MATĚJČEK: „*Co se ukazuje jako zcela jisté, je fakt, že rodinným rozvratem a rozvodem je výrazně ohrožen*

³⁴ srov. PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

³⁵ Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2010. Praha: MPSV; 2010. [online]. [cit. 4.7.2021] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

³⁶ Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2020. Praha: MPSV; 2020. [online]. [cit. 4.7.2021] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

*zdravý vývoj a osobnost dítěte, které rozvrat v manželství rodičů prožívá. Jak ukázaly četné výzkumy, neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo.*³⁷ Každé dítě na rozvod rodičů reaguje jinak. Přihlédnout musíme ke spoustě faktorům, jako je osobnost a zralost dítěte, věk, pohlaví a dosavadní zkušenosti. Pro každé dítě je ale rozvod psychickou zátěží, se kterou se musí vyrovnat. Ačkoli se dopad rozvodu nemusí projevit hned, dítě si zafixuje a zvnitřní stereotypy, které se mohou objevit například až v době puberty nebo rané dospělosti.

Ukončení manželství rozvodem by mělo mít za následek ustálení a uklidnění rodinné situace. Často však ale napětí a stres pokračuje i po rozvodu. Rodiče spolu nezvládají či dokonce odmítají komunikovat a následují další soudní spory, například o výživné nebo majetek. Dítě se v mnohých případech stává prostředníkem, skrz kterého rodiče komunikují.³⁸

„Chronický stres spojený s ‚bojem‘ rodičů vede někdy až k úzkostným stavům dítěte, které si může klást rozvod za vinu, případně i k jeho různým psychickým poruchám. Důsledky této krize si dítě často nese do dalšího života.“³⁹

Poruchy rodičovství

„Rodič, který nemá schopnost sladit se s dítětem, ať už trvale, či pod vlivem aktuálního stresu, buď dítě zanedbává, nebo se vůči němu chová intruzivně. Chování rodiče, neberoucí ohledy na potřeby dítěte, jeho aktuální stav a situační kontext, vyvolá nevyhnutelně u dítěte rozladění, jež může mít charakter hyperaktivace, nebo naopak charakter útlumu.“⁴⁰ Postavení dítěte k popisované situaci může mít za důsledek neadekvátních chování rodiče vůči dítěti a může v rodině spustit násilné chování a agresi. Dítě v takovém případě nejprve strádá, je zanedbáváno, načež svojí reakcí v rodiči nebo obou rodičích vzbuzuje nepřiměřené či až násilné chování. Mezi charakteristiky zanedbávajících rodin patří špatná adaptace na roli rodičů, chaotické zvládání domácnosti, nezvládání role rodiče jako autority, vícero zdravotních obtíží, špatné nebo dokonce žádné řešení konfliktů, nemožnost slovně vyjádřit své pocity.⁴¹

³⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. 134 s. ISBN 80-85824-06-X.

³⁸ srov. MATĚJČEK, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. 134 s. ISBN 80-85824-06-X.

³⁹ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 85 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

⁴⁰ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. 49 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

⁴¹ srov. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. 49 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

Domácí násilí v rodině

Dítě, které se stalo svědkem domácího násilí mezi blízkými, je taktéž považováno za oběť domácího násilí. Skutečnost, že dítě bylo byt' pouze svědkem domácího násilí, má na utváření jeho osobnosti má hluboký negativní dopad. „*Domácím násilím se zpravidla označuje týrání a násilné jednání, odehrávající se mezi osobami blízkými, žijícími spolu ve společném bytě nebo domě, kdy jedna násilná osoba získává a udržuje nad druhou moc a kontrolu. Oběť je udržována v permanentním strachu a nejistotě, čímž trýznitel narušuje její psychickou stabilitu.*“⁴² Agrese začíná citovým vydíráním a menšími útoky, až se postupně rozšiřuje k fyzickému napadání, které osobu může ohrozit na zdraví či životě. Všechny tyto cíleně mířené útoky zanechávají jak na oběti, tak na všech zúčastněných (svědčích) vážné a dlouhodobé následky. Domácí násilí může mít mnoho podob, ale všechny mají vážný dopad na psychické i fyzické zdraví dítěte.⁴³

Všechny výše zmíněné rizikové situace v rodině mohou mít za následek zhoršení chování a prospěchu dítěte ve škole. Dítě je úzkostlivé, cítí se být pod neustálým napětím a stresem, zhoršuje se jeho koncentrace, ztrácí zájem o aktivity, uzavírá se, anebo naopak může být dráždivé až agresivní. Změny chování mohou zapříčinit vyčlenění z kolektivu.⁴⁴ V případech, kdy dochází k traumatizaci dítěte, jsou následky nejvážnější. Reakce dítěte na zmiňované rizikové situace mohou přecházet v patologické projevy chování dítěte.

2.4 Výchovné styly

Velkou roli v životě rodiny hraje komunikace a vztahy mezi rodiči navzájem a dětmi. „*Komunikace je nezbytnou součástí socializace, jejím prostřednictvím se biologický tvor postupně stává osobností plně začleněnou do společnosti. To začíná u prvních kontaktů mezi dítětem a matkou, přes stále rozsáhlejší a složitější komunikační síť mezi vrstevníky, spolužáky, spolupracovníky až po působení masové komunikace.*“⁴⁵ Vztahy v rodině jsou vyznačovány neformálností. Vzájemné citové vazby, které jsou pro rodinu typické, si jedinec odnáší do života a ty následně utváří další vazby, a to k sobě samému, k druhým osobám a k okolnímu světu.

⁴² ČECH, Ondřej. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb*. České Budějovice: Theia, 2011. 6 s. ISBN 978-80-904854-0-2.

⁴³ srov. ČECH, Ondřej. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb*. České Budějovice: Theia, 2011. 6-7 s. ISBN 978-80-904854-0-2.

⁴⁴ srov. MATĚJČEK, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. 136 s. ISBN 80-85824-06-x.

⁴⁵ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 121 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

Úkolem komunikace je sdělení svých potřeb, pocitů, tužeb a cílů ostatním. Komunikace může být povzbuzující, ale také trestající. Nefunkční komunikace v rodině – omezená nebo žádná, neprospívá vývoji dítěte a má opět vliv na jeho socializaci.

Nevhodné přístupy a styly výchovy:

Dítě je ovlivňováno stylem výchovy, který je pro rodinu typický. Styl výchovy nemusí být dítětem přijat nebo akceptován, takže pak nedochází ke správnému rozvoji dítěte. Jeho potřeby nemusí být zvoleným stylem výchovy uspokojeny, a proto může emocionálně strádat.⁴⁶

- **Liberalní výchova:** Dítěti je vše dovoleno. Nejsou jasně stanovené hranice a pokud ano, nejsou řádně dodržovány. V rodině převládá svobodná atmosféra bez jasně stanovených výchovných cílů. Dítě může trpět přemírou volnosti. Rodiče v této pozici přestávají být dítětem akceptováni a volnost dítěte se negativně projevuje v přetváření rolí. Dítě si tzv. dělá, co chce a rodiče nad ním přestávají mít kontrolu. V důsledku svým jednáním nabývá moci.
- **Perfekcionistický:** Rodiče vyžadují od dítěte ty nejlepší výsledky a kladou tak na něj vysoké nároky. Nejsou zohledňovány jeho schopnosti a dovednosti. Rodiče se tedy především zaměřují na výkon, což však mnohdy ze strany dítěte vyžaduje přílišnou soustředěnost a úsilí, aby bylo naplněno očekávání rodičů. Dítě je frustrováno a zažívá pocity úzkosti z toho, že je hodno lásky pouze v případě úspěchu. Vyčerpanost, stres a úzkostlivost mohou vést k chybovosti, což je dalším projevem selhání. *„Prohlubuje se vzájemné zklamání, nastává disharmonie ve vztazích mezi dítětem a rodiči, dochází k otřesení sebejistoty a sebedůvěry a dítě či dospívající si odnášejí do života nejistotu, podlomenou sebedůvěru a trvalé výčitky svědomí.“⁴⁷*
- **Ambiciózní:** Vychází z podobných přístupů jako perfekcionistický styl výchovy. Rodiče se zaměřují více na úspěchy dítěte – ať už prospěchové, nebo třeba sportovní. V dětech je podporována tzv. zdravá soutěživost, v souvislosti s tím také snaha vybudovat si ve své třídě a škole vlastní postavení. Rodiče jsou ctižadostiví. Úspěchy a majetkový standard určují „prestiž“ celé rodiny, která má pro rodinu velkou váhu. Dítěti chybí jistota, rodičovská láska, porozumění, soucítění. Rodina je často dobře finančně zajištěná a rodiče si nepřipouští strádání dítěte v jiném

⁴⁶ srov. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 82-84 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

⁴⁷ KOŤA, Jaroslav, Dobromila TRPIŠOVSKÁ a Marie VACÍNOVÁ. *Sociální psychologie: vybrané kapitoly*. 2. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2013. 73 s. ISBN 978-80-7452-029-7.

ohledu než v tom finančním. V pozdějším věku dítě není schopno rozpoznat, co přesně mu v životě chybí a jeho hodnotový žebříček vchází z toho zažitého.

- **Autoritativní:** Rodiče vyžadují poslušnost. Dítě jedná spíše dle příkazů. Rodiče využívají prostředku zastrašování či hrozeb. Dítě za nedodržení či porušení příkazu trestají – psychicky (ponižování, zavrhování) nebo fyzicky. V dítěti vzbuzují strach, vztek, pocity, že není milováno, což vede k dlouhodobé frustraci a deprivaci. Tento styl může v dítěti potlačovat agresivitu.
- **Hypochondrizující:** Nepřiměřené obavy rodičů o dítě, které vedou až k jeho omezování. Dítě je ustrašené.

Velmi důležité jsou postoje rodičů, které si dítě postupně osvojí a dále dle nich postupuje a často tak i nevědomky jedná. Rodina poskytuje dítěti základní sociální zkušenost. Dítě si skrze rodinu utváří obraz o světě a zároveň o sobě samém. Vychází primárně z hodnocení rodičů. Dítě se během své socializace setkává s různými podmínkami, které stimulují jeho funkce a rozvoj. Ze strany rodičů by mělo docházet ke kvalitnímu naplňování všech potřeb dítěte. V opačném případě můžeme hovořit o výchovném zanedbávání. Hodnotový systém každé rodiny, její normy a fungování ovlivňují budoucí sebepojetí dítěte. To, jak rodina funguje, se odráží i v dalších vztazích, které dítě v průběhu života navazuje.⁴⁸

„Rodiče fungují jako modely, které lze napodobit, popřípadě se s nimi identifikovat. Dítě si takto může osvojit celou řadu pozitivních i negativních vlastností a způsobů chování.“⁴⁹

2.5 Rodina z pohledu zákona ČR

Pojem rodina obsahuje několik zákonů, přičemž nejdůležitější zastoupení má zákon o rodině č. 94/1963 Sb, kde se ukládá povinnost rodičům společně pečovat o děti a vytvářet pro ně zdravé rodinné prostředí.

V zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, se dočteme, že: *„hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“⁵⁰* Manželé jsou vedeni k tomu, aby vytvářeli vhodné rodinné podmínky pro zaopatření dítěte.

⁴⁸ srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 590 s. ISBN 80-7178-802-3.

⁴⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 590 s. ISBN 80-7178-802-3

⁵⁰ ČESKO. § 655 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 9.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#p655-1>

Rodičovská zodpovědnost je definována v zákoně č. 94/1963 Sb. o rodině. Jedná se o souhrn práv a povinností.⁵¹

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,*
- b) při zastupování nezletilého dítěte,*
- c) při správě jeho jmění.*

Rodičům se dle § 31 odst. 2 zákona o rodině ukládá povinnost důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Je v jejich kompetenci využít přiměřených výchovných prostředků v takových mezích, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a nebylo nijak ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.⁵²

Hlava druhá, zákona č 210/1998 Sb., o rodině se vztahuje k Sociálně právní ochraně dětí (SPOD). V případě, že rodičovská odpovědnost není naplněna, anebo je naplněna nedostatečně, stává se dítě potenciálně ohroženým a tehdy přichází pomoc ze strany SPOD. Rodiče mají možnost dovolat se pomoci orgánů sociálně právní ochrany dětí, jiných státních orgánů, škol, školských, zdravotnických či poradenských zařízení či orgánů příslušné obce.⁵³

⁵¹ ČESKO. § 31 odst. 1 ÚZ č. 210/1998 Sb., zákon o rodině (úplné znění, jak vyplývá z pozdějších změn a doplnění). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 20.6.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-210#p31-1>

⁵² srov. ČESKO. § 31 ÚZ č. 210/1998 Sb., zákon o rodině (úplné znění, jak vyplývá z pozdějších změn a doplnění). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 8.6.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-210#p31>

⁵³ srov. ČESKO. ÚZ č. 210/1998 Sb., zákon o rodině (úplné znění, jak vyplývá z pozdějších změn a doplnění). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 8.6.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-210#f1889188>

3 SPOLUPRÁCE MULTIDISCIPLINÁRNÍHO TÝMU

Účinná pomoc ohroženému dítěti vždy spočívá v kooperaci odborníků. Pro komplexní zachycení problémů je důležitý sběr informací a poznatků od lékaře, pedagoga, psychologa a dalších. Multidisciplinární přístup by měl zajistit komplexní pohled na situaci dítěte. „*V současnosti se hodnocení dítěte opírá o poznatky medicínské, psychologické i pedagogické, ale jejich výsledky tvoří pouze část skládky, která má až dohromady poskytnout celkový obraz.*“⁵⁴ Důležité je zhodnocení zdravotního stavu dítěte a jeho tělesného vývoje, dále psychického stavu a vývoje rozumových schopností a v neposlední řadě i osobnostní a morální vývoj spolu se sociálním vývojem dítěte.

Prvotní signál, že je dítě ohroženo či se u něj již projeví poruchy chování, učení nebo jiné nežádoucí projevy chování, byl měl zaznamenat rodič, případně osoba žijící ve společné domácnosti. Nicméně právě rodinné prostředí může být původcem vzniklých poruch a nežádoucích projevů chování, a tak by signály ideálně mělo postřehnout také širší okolí (ostatní členové rodiny, vychovatel, učitel, pediatr).

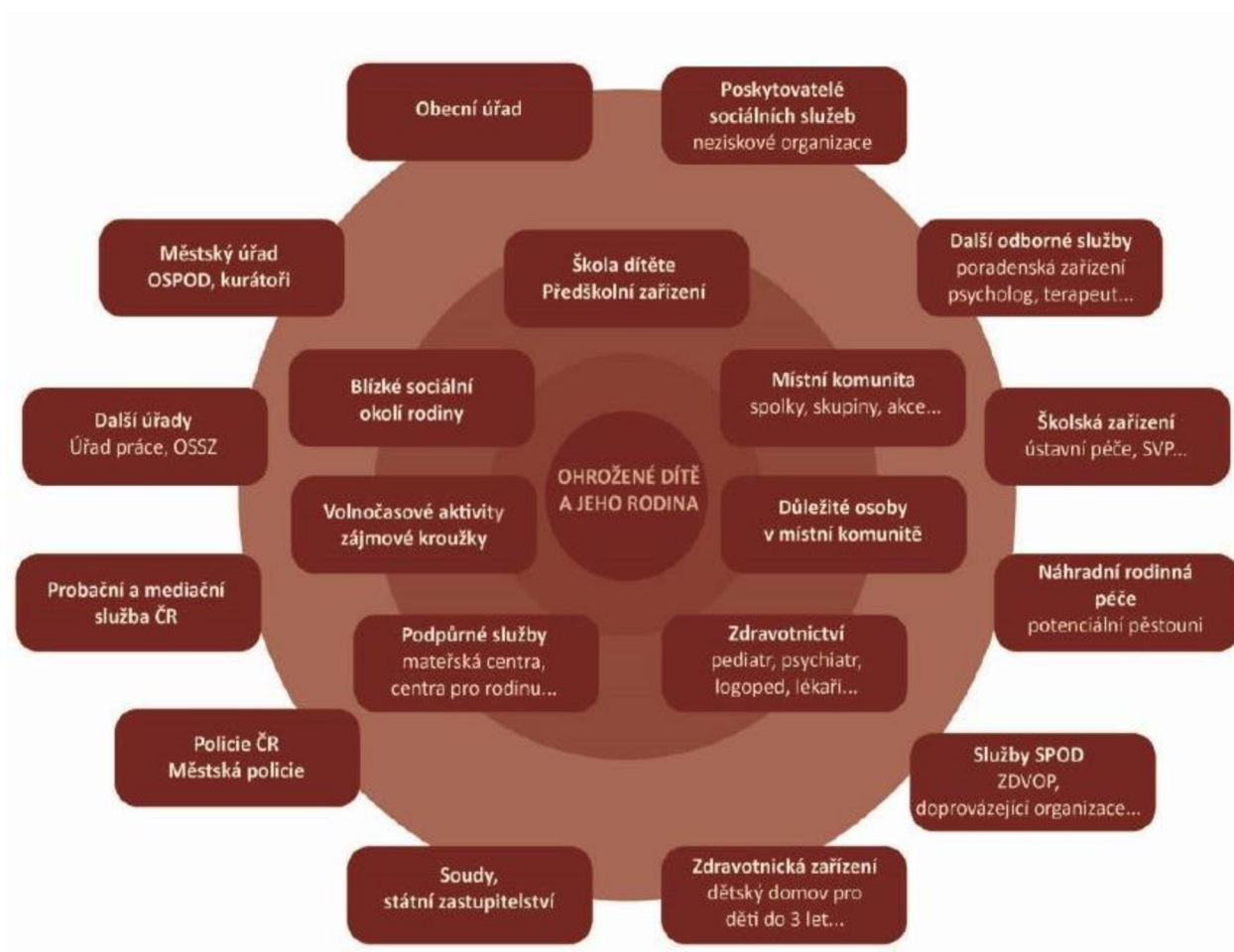
Práce s dítětem se vyznačuje tím, že je komplexní, systematická a dlouhodobá. Nejedná se však pouze o práci s dítětem. Její činnou složkou jsou také rodiče (případně jiné angažované osoby). Rodiče mohou mít tendenci problémy bagatelizovat, zmenšovat, podceňovat či skrývat.

Ochrana dítěte vyplývá v České republice z mezinárodněprávního dokumentu – Úmluvy o právech dítěte, která deklaruje základní práva dětí a možnosti jejich ochrany. Ratifikována byla Úmluva o právech dítěte v České a Slovenské republice v roce 1991 a je uvedena ve Sbírce zákonů. Práva dítěte pak vyplývají z dalších právních předpisů, jako je Listina základních práv a svobod, zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 210/1998 Sb. o rodině, zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů a dalších.

Výkonným ministerstvem v péči o ohrožené děti je Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). „*MPSV spolupracuje s důležitými institucemi na mezinárodní úrovni, provádí monitoring v oblasti práv dětí, podílí se na naplňování Úmluvy o právech dítěte a dalších mezinárodních úmluv. Provádí na celorepublikové úrovni výzkumy a zpracovává analytické studie, na základě nichž vytváří právní předpisy, národní strategie na ochranu práv dětí*

⁵⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. 131 s. ISBN 978-80-262-0522-7.

a metodické materiály pro ostatní orgány sociálně-právní ochrany dětí“.⁵⁵ MPSV taktéž poskytuje poradenství a pomoc ohroženým rodinám, a to v nejlepším zájmu dítěte, v jeho prospěch a blaho. Zaměřuje se také na ochranu rodičovství a rodiny a na vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Další složky multidisciplinárního týmu (instituce, organizace a další subjekty) podílející se na výkonu ochrany dítěte jsou uvedeny v Obr. 1.

Obr. 1: Aktéři sítě pomoci a podpory v SPOD⁵⁶

⁵⁵ ČESKO. § 1 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2019 [cit. 17.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p1-1>

⁵⁶ Efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny v ORP Chrudim. *Zpracováno v rámci projektu efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti v ORP Chrudim.* [online] Registrační číslo projektu: CZ.03.2.63/0.0/0.0./16_065/0003829. 2017-2019. [cit. 9.7.2021]. Dostupné z: <https://www.chrudim.eu/efektivni-rizeni-site-sluzeb-pro-ohrozene-deti-v-orp-2017-2019/d-7659>

3.1 Sociálně právní ochrana dětí

Obecně se sociálně-právní ochranou dětí rozumí praktické vykonávání ochrany a poskytování bezpečí dětem v systému sociální politiky. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí vymezuje sociálně-právní ochranu dětí jako ochranu práva dítěte. SPOD se rozumí zejména:⁵⁷

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

„Za výkon sociálně-právní ochrany dětí v České republice zodpovídají obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností (městské úřady, ve statutárních městech magistráty a úřady městských obvodů, v Praze úřady pověřených městských částí), krajské úřady (v Praze Magistrát hl. města Prahy), Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.“⁵⁸

„Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.“⁵⁹

Sociálně-právní ochrana dětí se vztahuje zejména na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní rodičovské povinnosti nebo zneužívají svých práv plynoucích z rodičovské odpovědnosti.⁶⁰

Na skutečnost, že nejsou naplňovány povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, uvedené v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, je oprávněn upozornit kdokoliv. Stejně tak má každé dítě právo kontaktovat orgány sociálně-právní ochrany a zařízení

⁵⁷ ČESKO. § 1 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 20.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p1-1>

⁵⁸ ČESKO. § 4 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2019 [cit. 22.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p4-1>

⁵⁹ ČESKO. § 5 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 21.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p5-1>

⁶⁰ srov. ČESKO. § 6 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 6. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p6-1>

sociálně-právní ochrany či státní ochrany, které přísluší ochrana práv a zájmů dítěte, jako jsou školská či zdravotnická zařízení.⁶¹

„Nastane-li situace, která ohrožuje řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte, kterou rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte nemohou nebo nejsou schopni sami řešit, je nezbytné přijmout na ochranu dítěte a k poskytnutí pomoci rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte potřebné opatření sociálně-právní ochrany.“⁶²

Dále jsou zvolena opatření vedoucí k tomu, aby byla dítěti poskytnuta taková adekvátní výchova v rodinném prostředí, která by mu umožňovala příznivý vývoj. Pokud není možné tuto skutečnost zajistit, jsou opatření vedena ke stejnému cíli, ovšem v náhradním rodinném prostředí.⁶³

Podle PEMOVÉ tvoří absolutní většinu dětí, které jsou hlášeny do systému SPOD, děti týrané, zneužívané nebo zanedbávané.⁶⁴ Celkový počet dětí evidovaných v systému SPOD z důvodu zanedbávání v letech 2010 a 2020 je uveden v Tab. 1.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“)

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou:⁶⁵

- a) krajské úřady,
 - b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
 - c) obecní úřady a újezdni úřady; ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdni úřady,
 - d) ministerstvo,
 - e) úřad,
 - f) Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“).
- (2) Sociálně-právní ochranu dále zajišťují
- a) obce v samostatné působnosti,

⁶¹ srov. ČESKO. § 6 a § 7 a § 8 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 21.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p8-1>

⁶² ČESKO. § 9a odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 20.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p9a-1>

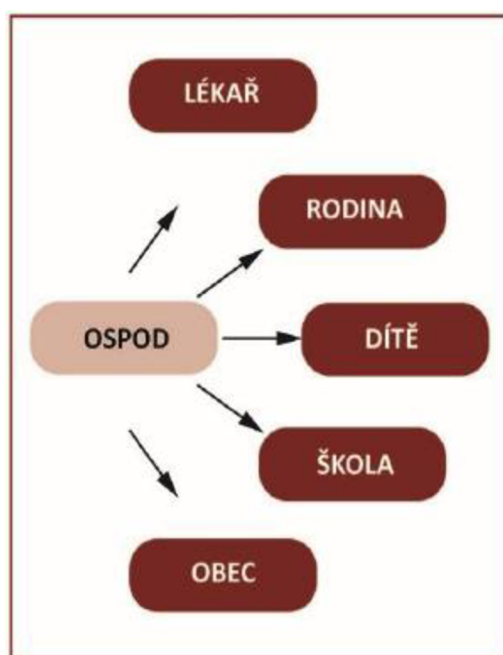
⁶³ srov. ČESKO. § 9a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 21.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p9a-2>

⁶⁴ srov. PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. 23. s. ISBN 978-80-247-4317-2.

⁶⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 4

- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen "pověřená osoba").

Všechny participující strany podílející se na ochraně dětí znázorňuje Obr. 2. Prostřednictvím činnosti OSPOD, respektive sociálních pracovníků působících na OSPOD, probíhá mapování (sběr a analýza informací), komunikace a koordinace jednotlivých složek multidisciplinárního týmu.

Obr. 2: Pole působnosti sociálně právní ochrany dětí⁶⁶

Detekce (identifikace) ohroženého dítěte je prvním krokem v procesu hodnocení ohroženého dítěte. Probíhá obvykle mimo působení OSPOD, tj. ve školských, zdravotnických či volnočasových zařízeních. „Včasná identifikace ohroženého dítěte je zásadním faktorem fungujícího systému sociálně-právní ochrany dětí. Míra spolupráce odborníků i veřejnosti na identifikaci ohrožených dětí závisí na povědomí o této povinnosti, schopnosti rozpoznat

⁶⁶ Efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny v ORP Chrudim. Zpracováno v rámci projektu efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti v ORP Chrudim. [online] Registrační číslo projektu: CZ.03.2.63/0.0/0.0./16_065/0003829. 2017-2019. [cit. 9.7.2021]. Dostupné z: <https://www.chrudim.eu/efektivni-řízení-site-sluzeb-pro-ohrozene-deti-v-orp-2017-2019/d-7659>

ohrožující chování a uvědomění si osobní a společenské odpovědnosti za ochranu dětí.“⁶⁷ Státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení, popřípadě další zařízení určená pro děti jsou povinna oznámit skutečnosti, které by nasvědčovaly tomu, že jde o děti ohrožené, a to bez zbytečného odkladu poté, co se o takové skutečnosti dozví.⁶⁸ Jakmile OSPOD oznámení obdrží, provádí následně shromažďování vstupních informací a vstupní hodnocení – určení závažnosti ohrožení dítěte a vymezení rychlosti a intenzity následného postupu.

Ve chvíli, kdy je dítě evidováno v systému OSPOD jako ohrožené a je navržen vhodný postup, uskuteční se komplexní hodnocení dítěte či rodiny za účelem vytvoření Individuálního plánu ochrany dětí (IPOD). Ten slouží ke stanovení cílů dítěte, osob o něj pečujících a rodiny jako celku, včetně způsobu jejich naplnění, časového rámce a měřitelných kritérií. Současně probíhá poskytování služeb k řádnému řešení krizové situace v rodině (služby sociální, vzdělávací, poradenské aj.). Zároveň dochází k sociální kuratele pro děti a mládež: „*Sledování výkonu opatření soudu pro mládež – opatření směřující k odstranění, zmírnění nebo zamezení závažných výchovných problémů, sleduje u dětí projevy nesnášenlivosti a násilí, věnuje pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní, spolupracuje se školami a zájmovými sdruženími, působí proti opakovaným poruchám v chování.*“⁶⁹

V závěrečné fázi mohou nastat dvě situace: buď se uskutečňuje vyhodnocení plnění IPOD a jeho revize, anebo – jestliže došlo ke zlepšení situace v rodině natolik, že dítě již není považováno za ohrožené (nespadá do §6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí), je dítě posléze vyřazeno z evidence OSPOD.⁷⁰

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí dále vymezuje činnost preventivní a poradenskou. Preventivní část ukládá obecnímu úřadu povinnost vyhledávat děti, které jsou ohroženy, jelikož rodiče neplní práva plynoucí z jejich rodičovské zodpovědnosti nebo těchto práv zneužívají.

⁶⁷ PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

⁶⁸ srov. ČESKO. § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 22.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p10-4>

⁶⁹ Efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny v ORP Chrudim. *Zpracováno v rámci projektu efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti v ORP Chrudim*. [online] Registrační číslo projektu: CZ.03.2.63/0.0/0.0./16_065/0003829. 2017-2019. [cit. 9.7.2021]. Dostupné z: <https://www.chrudim.eu/efektivni-rizeni-site-sluzeb-pro-ohrozene-deti-v-orp-2017-2019/d-7659>

⁷⁰ Efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny v ORP Chrudim. *Zpracováno v rámci projektu efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti v ORP Chrudim*. [online] Registrační číslo projektu: CZ.03.2.63/0.0/0.0./16_065/0003829. 2017-2019. [cit. 9.7.2021]. Dostupné z: <https://www.chrudim.eu/efektivni-rizeni-site-sluzeb-pro-ohrozene-deti-v-orp-2017-2019/d-7659>

Cílem je apelovat na rodiče, aby plnili své povinnosti vůči dítěti, případně aby byly odstraněny nedostatky vzniklé ve výchově dítěte, přičemž záměrem je tyto nedostatky odstranit a také sledovat a zamezit kontaktu s prostředím, které dítě ohrožuje na jeho vývoji a výchově. Dalším záměrem je nabídnou či zprostředkovat rodičům poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních právních předpisů a v neposlední řadě také oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že se jedná o dítě, jež je považováno za ohrožené.⁷¹

„Obec v samostatné působnosti a kraj v samostatné působnosti vytvářejí předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí.“⁷²

Obecnímu úřadu s rozšířenou působností je uděleno hned několik povinností – sledovat nepříznivé vlivy, které na dítě působí, zjistit důvody jejich vzniku a zamezit jejich rozvoji. Dále pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, zejména pokud se jedná o potencionálně ohrožené dítě, dle § 6 odst. 1. Obecní úřad je též povinen poskytnout taková opatření, aby byla zajištěna ochrana dítěte, případně poskytnout pomoc rodičům, kteří jsou zodpovědní za výchovu dítěte. Jeho úkolem je konečně také vytvořit dítěti po vyhodnocení jeho situace individuální plán, který by měl vést k zajištění ochrany dítěte a rodiny jako celku. Plán vzniká ve spolupráci odborníků s rodiči dítěte proto, aby byly posíleny funkce rodiny.⁷³

„Individuální plán ochrany dítěte se zpracovává s důrazem na přijetí opatření, které umožní setrvání dítěte v péči rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu. Obsah individuálního plánu ochrany dítěte je stanoven v § 2 vyhlášky č. 473/2012 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona o SPOD. OSPOD je povinen pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny za účelem posouzení, zda lze považovat dítě za ohrožené, resp. zda se jedná o dítě, na které se SPO zaměřuje dle ustanovení § 6 zákona o SPOD. Opakované vyhodnocování situace dítěte je nezbytné provádět průběžně minimálně ve lhůtě minimálně 1krát za 6 měsíců.“⁷⁴

⁷¹ srov. ČESKO. § 10 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: Zákony pro lidi.cz [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 22.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p10-1>

⁷² ČESKO. § 10 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: Zákony pro lidi.cz [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 22.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p10-2>

⁷³ srov. ČESKO. § 10 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: Zákony pro lidi.cz [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 22.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p10-3>

⁷⁴ Individuální plán ochrany dítěte | Virtuální knihovna - NRP. | *uložiště elektronických publikací* [online] [cit. 14.6.2021]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/dite-v-nrp/individualni-plan-ochrany-ditete/>

Poradenská činnost opravňuje obecní úřad s rozšířenou působností pomáhat rodičům s výchovnými problémy a s péčí o dítě. Informuje o možnostech či zprostředkovává poradenství (například formou přednášek či kurzů) při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postiženého. Poskytuje poradenskou činnost v oblasti osvojení či pěstounství. Nabízí pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné.⁷⁵

Krajské úřady poskytují podporu a poradenství osobám vhodným stát se osvojiteli či pěstouny a také jiným osobám odpovědným za výchovu dětí. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může rodičům v případě potřeby nařídit povinnost využít odbornou poradenskou pomoc.⁷⁶

Průběžnou a zároveň nezbytnou součástí po identifikaci ohroženého dítěte a při mapování a analýze informací OSPOD je sanace rodiny, jež má za úkol nejen vyhodnotit aktuální stav rodinného zázemí a sociálního statutu rodiny, ale také navrhnout opatření k jeho zlepšení a posílení vzájemných vztahů mezi dítětem a osobami, které o něj pečují.

Sanace rodiny

„Sanace rodiny/podpora rodiny – postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, příp. kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen. V současnosti v západních zemích převažuje názor promítající se i do praxe sociální práce, že sanace rodiny by měla být metodou první volby u většiny případů, kdy je sociální služba kontaktována kvůli výskytu domácího násilí. Sanace rodiny má však mnohem širší pole působnosti, například jako postup doplňující léčbu závislosti u dospělých lidí. Práce s rodinou může mít formu podpory zaškoleného dobrovolníka, terapie poskytované profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, služby poskytované rodinám (např. docházka dětí do specializovaných denních center, přípravné vzdělávání dětí před vstupem do školy, docházka do mateřských a rodinných center).“⁷⁷

Sanací rodiny se tedy rozumí účinná pomoc dítěti pomocí jeho rodiny. Jedná se o dlouhodobou pomoc rodině s cílem zachování či obnovení funkcí rodiny především v jejím přirozeném prostředí. Záměrným působením na rodinu snížit či nejlépe odstranit míru ohrožení

⁷⁵ srov. ČESKO. § 11 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: [Zákony pro lidi.cz](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p11-1) [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 22.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p11-1>

⁷⁶ srov. ČESKO. § 11 a § 12 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: [Zákony pro lidi.cz](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p11-2) [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 2.6.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p11-2>

⁷⁷ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. 185 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

dítěte a zachování rodiny jako celku. Sanace rodiny představuje souhrn všech prostředků sociálně-právní ochrany dětí, sociálních služeb a dalších podpůrných opatření, které jsou poskytovány rodině, v níž je ohrožen sociální, biologický a psychologický vývoj dítěte.⁷⁸

Sanace rodiny je poskytována v případech, kdy jsou podmínky v rodině pro dítě ohrožující. Rizikové faktory prostředí či aktuální nepříznivá situace v rodině jsou v tomto případě natolik ohrožující, že je potřeba zásahu odborníka. Sanace je rodině poskytována pracovníky sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se konkrétně o spolupráci multidisciplinárního týmu, kdy se pracovník sociálně-právní ochrany dětí stává koordinátorem a spolupracuje s dalšími zainteresovanými osobami (pediatr, psycholog, učitel).⁷⁹

Snahou je podpora rodiny v její funkčnosti a kladných jevech při výchově, a naopak eliminace nepříznivých vlivů působící na dítě. Stane-li se, že diagnóza stanovená odborným pracovníkem provádějícím šetření v rodině ukáže na nemožnost nápravy situace v rodině, je nutno odebrat dítě z rodiny a umístit jej do jiného prostředí, které je tomu rodinnému nejvíce podobné.⁸⁰

Pro hodnocení situace v rodině může pomáhající pracovník využít několik základních ukazatelů funkcí rodiny:⁸¹

- kulturní a hodnotová orientace rodiny,
- nasycení základních potřeb jednotlivých členů rodin – jídlo, ošacení, teplo, pocit bezpečí, hygiena, soukromí,
- stav domácnosti z hlediska potřeb všech členů rodiny,
- funkčnost rodičovského systému – kvalita vztahu k dětem, ohraničení rodičovského systému vůči dětem,
- hodnocení vývoje dětí – emocionální vývoj, sociální vztahy, postoj ke škole a studijní výsledky,
- funkčnost manželského systému – emocionální bilance partnerů, sdílení svých zájmů, dlouhodobé konflikty a způsob jejich řešení,

⁷⁸ srov. BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. 51 s. ISBN 978-80-7367-392-5.

⁷⁹ srov. BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. 17-19 s. ISBN 978-80-7367-392-5.

⁸⁰ srov. DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. 214 s. ISBN 80-7169-192-5.

⁸¹ srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. 193 s. ISBN 978-80-262-0213-4

- vztahy mezi členy rodiny v souvislosti s širším příbuzenstvím,
- vztahy k institucím – četnost a způsob komunikace s místními úřady, zaměstnavateli rodičů, školy aj.,
- ostatní důležité sociální vazby – přátelé, sousedé, zájmové kluby,
- zaměstnání rodičů, jeho perspektiva, spokojenost,
- materiální zdroje rodiny a manipulace s nimi,
- komunikační styl – jasnost, participace, řešení neshod, emocionální vztahy.

Pokud dítě nemůže dále setrvat ve své současné rodině, řešením může být nařízení ústavní výchovy (kojenecké ústavy, dětské domovy, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc), anebo náhradní rodinné péče. *„Děti vyrůstající v ústavech mají špatnou schopnost vciťovat se do druhých lidí, neorientují se dobře v interpersonálních vztazích, často neumějí řešit konflikty bez agresivity, mají nízké sebehodnocení, hůře se orientují v morálních hodnotách a v hodnotových dilematech.“*⁸² Proto všechny složky multidisciplinárního týmu za všech okolností jednají v nejlepším zájmu dítěte.

*„Výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj je zejména právem a povinností obou rodičů. Ne všichni rodiče se však chtějí nebo mohou o své děti starat. V situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůst ve vlastní rodině, je třeba hledat optimální formu náhradní výchovy, která je také obsahem činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí.“*⁸³

Náhradní rodinná péče dává dětem možnost vyrůst v přirozeném rodinném prostředí, které se co nejvíce blíží rodině. Náhradní rodinná péče se v České republice vyskytuje ve čtyřech základních právních režimech neboli formách:⁸⁴

- *osvojením (adopce),*
- *pěstounstvím,*
- *poručenstvím,*
- *svěřením dítěte do péče jiné osoby.*

Cílem i nadále zůstává komplexní a všestranný rozvoj dítěte.

⁸² MATOUŠEK, Oldřich a HANA PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. 14 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

⁸³ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Formy náhradní rodinné péče* [on-line]. [cit. 2.5.2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

⁸⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 794 a 928 až 975.

3.2 Pediatr

Praktický lékař pro děti a dorost je nedílnou součástí multidisciplinárního týmu, protože je v kontaktu s rodinou a důsledně vede záznamy o zdravotní dokumentaci dítěte. Právě pediatr může vznést podezření na zanedbávání či týrání dítěte, zvláště v případech, kdy rodina jeví známky vyhýbání se pravidelným preventivním prohlídkám nebo komunikaci a spolupráci obecně. „Úloha pediatra při hodnocení syndromu CAN spočívá v podrobné anamnéze, kdy je nutné zjistit rizikové faktory v rodině i u dítěte, v pečlivém fyzikálním vyšetření a detailním popisu nálezu. Lékařské vyšetření je součástí celkového hodnocení spolu se sociálním šetřením, eventuálně odborným nálezem psychiatra, neurologa, dětského gynekologa či jiných specialistů. Dojde-li k ohlášení případu, následuje též policejní šetření.“⁸⁵

Pediatr se nepodílí pouze na odhalování a hodnocení syndromu CAN, kdy je v úzkém kontaktu s OSPOD, ale spolupracuje také se školskými zařízeními. Podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) se pediatr participuje na prevenci záškoláctví. V souladu s Metodickým pokynem MŠMT k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, čj. 10 194/2002-14 ze dne 11.03.2002 může škola ve smyslu ustanovení článku II. odst. 2 požadovat doložení nepřítomnosti nezletilého z důvodu nemoci od ošetřujícího lékaře, resp. od praktického lékaře pro děti a dorost, a to jako součást omluvenky vystavené ze strany rodiče či jiné osoby zodpovědné za výchovu nezletilého.⁸⁶

Podle POPELOVÉ by vzhledem ke složitosti problematiky ve větších, zejména fakultních nemocnicích měly vzniknout multidisciplinární týmy složené z pediatra, neurologa, psychologa, sociálního pracovníka a dalších lékařů. Je žádoucí, aby tak jako v jiných evropských zemích byly i v České republice k dispozici národní doporučené postupy schválené pediatrickými a odbornými společnostmi.⁸⁷

Praktický lékař pro děti a dorost může být první osobou, která odhalí možné riziko ohrožení dítěte po fyzické či psychické stránce a že se nevyvíjí jako jeho vrstevníci. Po zjištění zanedbávání péče o dítě je nutná spolupráce pediatra s dalšími složkami multidisciplinárního

⁸⁵ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

⁸⁶ srov. MŠMT. *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví* [online]. Výňatek z Věstníku MŠMT ČR Roč. LVIII, seš. 3, březen 2002. [cit. 2.5.2021]. Dostupné z: <https://www.spssecb.cz/uploads/media/files/2018/08/b453677fd84be1d1cb34827aa606381fd4580234.pdf>

⁸⁷ srov. POPELOVÁ, MUDr Eliška, KYNČL Martin, DVOŘÁKOVÁ Marcela, ROČEK Miloslav, RUBEŠOVÁ Erika. *Role zobrazovacích metod při podezření na týrané dítě*. *Pediatric pro praxi*, 2020, 21.2: 79-84.

týmu – OSPOD, školské zařízení, sociální pracovník, kurátor, policie atp. Na základě zdravotní dokumentace, která je lékařem archivována, je možné doložit přímé důkazy, že je dítě ohroženo, a provádět nezbytné kroky k jeho pomoci. Lékaři se tedy výrazně podílí na prevenci domácího násilí, týrání a zanedbávání dítěte či jeho negativního fyziologického vývoje, které může být zapříčiněno rodiči, případně pěstouny.

3.3 Škola

Škola dnes naplňuje velmi významnou roli v životě rodiny. Důležitost školy stále stoupá. S příchodem dítěte do školy narůstají nároky kladené na dítě, a to nejenom ze strany školy, ale také ze strany rodičů. Dítě se ocitá v novém prostředí, je obklopeno svými vrstevníky a přijímá roli učitele jako autority. Dosavadní socializace probíhala především skrze rodinu.

Funkce a cíle školy:⁸⁸

- Socializační funkce: Jednou z neodmyslitelných funkcí školy je socializace, kam můžeme zařadit předávání kultury a zachování její kontinuity.
- Výchovná funkce: Zaměření spočívá spíše v osobnostním rozvoji jedinců. Vedení při vytváření vlastních hodnot.
- Pečovatelská funkce: Oblast péče o žáky, a to především v ohledu stravování a uspokojování hygienických potřeb. Stanovuje žákům takové podmínky, aby zažívali stav psychické pohody, bezpečí a zdraví.
- Rekreační funkce: Tato funkce se realizuje především v době volného času, tedy hlavně čas mezi vyučováním a po skončení vyučování. Funkci zastávají především školní družiny.
- Poradenská funkce: Tuto funkci zajišťují výchovní poradci, případně školní psychologové. Poradce či psycholog by měl pracovat nejen s dětmi rodičů, ale také s učiteli. Jeho práce by se měla soustředit na studijní předpoklady dítěte a jejich problematiku, na diagnostiku schopností žáka, na osobnostní zvláštnosti a pomoc v řešení prospěchových a výchovných problémů. Poradenská funkce má za cíl také odkazovat na další možnosti řešení v případě, že žák či rodina vzdělávací či výchovný problém nezvládá.

⁸⁸ srov. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 102 – 103 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

Zaměříme-li se na ohrožené dítě, je vždy je důležité situaci správně zhodnotit, aby bylo možné najít nejvhodnější a nejučinnější řešení. Klíčovou roli zde hraje učitel, vychovatel a další pedagogičtí pracovníci, kteří jsou s dítětem v přímém kontaktu.

Škola je jednou z hlavních institucí, která může pomoci při odhalení situací, v nichž se dítě stává ohroženým. Adekvátní reakcí a jednáním může škola přímo ovlivnit vývoj dítěte a řešení problému. V případě podezření zahajuje škola spolupráci s PPP. Předškolní a školská zařízení mají informační povinnost vůči OSPOD o potenciálním riziku u ohroženého dítěte. Každá škola by měla své žáky poučit o možnostech řešení nepříznivých situací. Každé dítě může požádat orgány sociálně-právní ochrany dětí a také školy nebo školská zařízení o pomoc v případě, že se cítí ohroženo na svém životě nebo při ochraně svých práv. Takovýto čin mohou učinit i bez vědomí rodičů.

Role učitele

Zodpovědnost za nezletilé dítě mají především jeho zákonní zástupci. Od učitele nelze očekávat, že bude suplovat povinnosti a úkoly zákonných zástupců. Pokud se však v rodině objeví krizová situace (rozvod, domácí násilí, nevhodný výchovný styl, zanedbávání dítěte atp.), dítě může jevit potřebu obrátit se v případě krize na nejbližšího dospělého člověka, kterým často bývá učitel. Učitelé s žáky tráví většinu dní, dítě znají a budují si vzájemný vztah. Role učitele tudíž není pouze vzdělávací, ale také výchovná.

Učitelé a další pedagogičtí pracovníci by měli znát nejen svá práva, ale také povinnosti, především práva dítěte. Dle školského zákona č. 561/2004 Sb. § 22b je povinností pedagogického pracovníka chránit a respektovat práva dítěte, žáka nebo studenta a chránit bezpečí a zdraví dítěte, žáka a studenta a předcházet všem formám rizikového chování ve školách a školských zařízeních.⁸⁹ Dále vyhláška č. 72/2005 Sb. definuje v souvislosti s ohroženým dítětem činnost pedagogických pracovníků jako podílení se na zajištění podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, poskytují součinnost školským poradenským zařízením a spolupracují s orgány veřejné moci za účelem ochrany práv žáků.⁹⁰ Řešení krizové situace ohroženého dítěte není v kompetencích běžného pedagoga, proto je doporučeno obrátit se na specialistu, který na dané škole působí – na speciálního pedagoga,

⁸⁹ srov. ČESKO. § 22b zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 3.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p22b>

⁹⁰ ČESKO. § 1 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 3.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72#p1>

školního psychologa, výchovného poradce. Tito pedagogičtí pracovníci komunikují s PPP a dalšími složkami multidisciplinárního týmu, což deklaruje zákon č. 561/2004 Sb. § 116 o spolupráci školských poradenských zařízení s orgány sociálněprávní ochrany dětí, s orgány péče o manželství a rodinu a se zdravotnickými zařízeními.⁹¹

„V pracovním řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení vydaném MŠMT ČR pod č.j. 14 269/2001-26 je sice v čl. 13 odst. 13 zakotvena povinnost všech zaměstnanců ohlašovat řediteli školy své poznatky, které svědčí o tom, že žák je mimo jiné vystaven šikaně, týrání, či jiným sociálně patologickým jevům ve škole i mimo školu, ale ohlášením pouze řediteli školy by učitelka nesplnila obecnou ohlašovací povinnost dle výše uvedeného § 168 trestního zákona. Učitelka tedy musí dostát ještě své zákonné oznamovací povinnosti a případ týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo zařízení, v jehož kompetenci je zasahovat, neboť je tím pověřeno Ministerstvem práce a sociálních věcí. Tato pracoviště již po prošetření by měla zajistit oznámení Polici ČR nebo příslušnému státnímu zástupci, pokud tak neučinila již učitelka sama.“⁹²

CIMRMANNOVÁ navrhuje postup řešení situace ohroženého dítěte ze strany pedagoga: učitel nebo jiný pracovník školy ohlásí své podezření a popíše skutečnosti, které toto podezření zakládají. Sociální pracovnice z OSPOD zpravidla nařídí vyšetření žáka psychologem.⁹³

Spolupráce multidisciplinárního týmu a učitele je zásadní pro úspěšnou identifikaci dítěte v nouzi a efektivní reakci všech složek k ochraně dítěte. Učitelé základních škol tráví se svými žáky většinu času a jejich role je mimo jiné také v rozvoji vztahů mezi dětmi a rodiči. Jsou schopni identifikovat změny v chování dítěte nebo jakýkoli zjevný nedostatek péče či podpory ze strany rodičů. Mezioborová spolupráce je ale v mnoha situacích komplikována zákonem na ochranu osobních údajů.

3.4 Pedagogicko-psychologická poradna (PPP)

Mezi složky multidisciplinárního týmu, jež společnou kooperací umožňuje efektivní identifikaci ohroženého dítěte, je rovněž řazena pedagogicko-psychologická poradna. Na

⁹¹ srov. ČESKO. § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 3.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p116>

⁹² DUDOVÁ, Stanislava. *Reakce učitele na situaci ohroženého dítěte*. 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra primární pedagogiky. Vedoucí práce Hejlová, Helena.

⁹³ srov. CIMRMANNOVÁ, Tereza. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2205-7.

základě pozorování projevů poruch chování či sníženého výkonu dítěte ze strany pedagogických pracovníků (třídního učitele, pedagogického specialisty – výchovného poradce, školního psychologa, metodika prevence) může být podán návrh na hodnocení dítěte PPP. Podle § 116 školského zákona je PPP školské poradenské zařízení, které pro děti, žáky a studenty a jejich zákonné zástupce, pro školy a školská zařízení zajišťuje informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost. Dále pak poskytuje odborné speciálně-pedagogické a pedagogicko-psychologické služby, preventivně výchovnou péči.⁹⁴ Pobočky PPP umožňují včasnou intervenci a prevenci rozvoje poruch chování a výchovných obtíží. Adekvátně se podílí na správném psychosociálním vývoji dítěte, jež je ohroženo.

⁹⁴ srov. ČESKO. § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 11.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p116>

4 SROVNÁNÍ SYSTÉMŮ PÉČE O OHROŽENÉ DÍTĚ V ČESKÉ A SLOVENSKÉ REPUBLICE

Jedním z cílů bakalářské práce bylo srovnání jednotlivých systémů péče o ohrožené dítě a nástrojů sociálně-právní ochrany dětí v České republice a na Slovensku. Ohrožení dítěte z pohledu fyzického, psychologického či socializačního vývoje se ukázalo být závažným jevem, který vyžaduje efektivní kroky při jeho řešení. *„Zahraniční zkušenosti mohou být významným inspiračním zdrojem a poučením v případě současných změn a transformace českého systému.“*⁹⁵

Ačkoliv Český i Slovenský právní řád vychází z Ústav obou států, jež jsou založeny na podobných principech (zahrnující zejména právní jistotu, neporušitelnost přirozených práv člověka, neporušitelnost práv občana atp.) a jsou rovněž shodně stranami zásadních mezinárodních smluv o lidských právech, lze pozorovat rozdíly v postoji obou států k řešení problematiky ohroženého dítěte. Primární snahou u obou zemí je nicméně bezpečí a ochrana dítěte.

4.1 Orgány vykonávající sociálně-právní ochranu dětí

Prvním významným rozdílem v sociálně-právní ochraně dětí mezi Českou republikou a Slovenskem je organizační sjednocení pod jeden řídicí a kontrolní orgán. Slovenská republika sjednotila celou oblast výhradně do působnosti Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny. V České republice je ochrana práv dětí rozdělena do tří ministerstev, a to mezi Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo zdravotnictví.⁹⁶ Z toho vyplývá, že v České republice je kvůli různorodé legislativě a náročnosti komunikace mezi jednotlivými subjekty snížena přehlednost, kontrola a efektivita orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Dále lze na Slovensku pozorovat odlišný způsob řízení, kontroly, metodického vedení a koordinace státní správy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Hlavním výkonným orgánem v této oblasti je na Slovensku Odbor sociálně-právní ochrany dětí a sociální kurately Úřadu práce, sociálních věcí a rodiny. Jeho prostřednictvím stát disponuje efektivnějšími nástroji k řízení a koordinaci sociálně-právní ochrany dětí než Ministerstvo práce a sociálních věcí vůči

⁹⁵ SYCHROVÁ, Adriana., 2012. *Pohledy na praxi zahraničních systémů péče o ohrožené děti. Aktuální Otázky Sociální Politiky*, vol. 6, pp. 8-19 ProQuest Central. ISSN 18049095.

⁹⁶ srov. KOTZUROVÁ, Markéta. *Komparace nástrojů sociálně-právní ochrany dětí v České republice a na Slovensku*. [online]. 2021 [cit. 6.7.2021]. Dostupné z: <https://is.slu.cz/th/blfgk/>. Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě. Vedoucí práce Petr FABIÁN.

orgánům samospráv u nás.⁹⁷ Souhrnem lze konstatovat, že Odbor sociálně-právní ochrany dětí a sociální kurately Úřadu práce, sociálních věcí a rodiny na Slovensku zabezpečuje účinnější ochranu dětí oproti České republice, která tento orgán postrádá.

4.2. Nástroje sociálně-právní ochrany dětí

„V České republice je ochrana dětí definována v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tento zákon vymezuje základní opatření a jednotlivá nařízení SPOD. Občanský zákoník se zaměřuje především v části druhé na úpravu rodinného práva. Na Slovensku je vymezena ochrana práv dítěte zákonem č. 36/2005 Z.z. o rodině, který tvoří základní rámec náhradní rodinné péče, stanoví jednotlivé formy náhradní rodinné péče a současně definuje a vytváří pravidla pro jejich aplikaci“⁹⁸ Posláním sociálních pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí jak v České republice, tak na Slovensku je poskytnutí ochrany a pomoci ohroženým dětem a jejich rodinám za účelem snížení počtu ohrožených dětí. “Činnost orgánů sociálně-právní ochrany v České republice je upravena standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí. Standardy kvality ukládají pověřeným osobám zpracovat písemně pracovní postupy a metody zaručující řádný odborný výkon činností realizovaných na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany. Slovenská republika prozatím žádnými standardy kvality nedisponuje. Při výkonu opatření SPODSK se slovenské orgány sociálně-právní ochrany dětí a sociální kurately, kterými jsou Úřady práce, sociálních věcí a rodiny, řídí interními předpisy, které vypracovává Ústředí PSVR.”⁹⁹

V České republice i na Slovensku je povinností tvořit individuální plán ochrany dítěte (IPOD), jak je ustanoveno v zákoně o SPOD, a dále svolávat případové konference. Nicméně na rozdíl od České republiky není na Slovensku povinnost svolávat případové konference upravena v zákoně.

⁹⁷ srov. KOTZUROVÁ, Markéta. *Komparace nástrojů sociálně-právní ochrany dětí v České republice a na Slovensku*. [online]. 2021 [cit. 6.7.2021]. Dostupné z: <https://is.slu.cz/th/blfgk/> . Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě. Vedoucí práce Petr FABIÁN.

⁹⁸ KOTZUROVÁ, Markéta. *Komparace nástrojů sociálně-právní ochrany dětí v České republice a na Slovensku*. [online]. 2021 [cit. 6.7.2021]. Dostupné z: <https://is.slu.cz/th/blfgk/> . Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě. Vedoucí práce Petr FABIÁN.

⁹⁹ KOTZUROVÁ, Markéta. *Komparace nástrojů sociálně-právní ochrany dětí v České republice a na Slovensku*. [online]. 2021 [cit. 6.7.2021]. Dostupné z: <https://is.slu.cz/th/blfgk/> . Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě. Vedoucí práce Petr FABIÁN.

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Děti v prostředí školských zařízení tráví čím dál více času. Nejen výukou, ale také volnočasovými aktivitami ve školní družině. S pedagogy a vychovateli tráví většinu dní. Škola tak neplní roli pouze vzdělávací, ale také výchovnou.

Současný trend moderní rodiny je zaměřený na finanční, tedy i materiální, zabezpečení rodiny. Rodiče jsou tím spíše pracovně vytiženi, a výchovnou roli tak mnohdy přebírají školská a volnočasová zařízení. Protože vychovatel s dětmi tráví poměrně mnoho času, jedince zná a může rozpoznat i nepatrné odchylky v jejich chování. Včasné zjištění, že je dítě ohroženo a určení možných příčin ohrožení, může předejít strádání a dalšímu ohrožení dítěte nejen na úrovni vývoje, ale také na jeho životě. Právě vychovatelé školní družiny mohou být prvním článkem multidisciplinárního týmu v identifikaci a řešení situace ohroženého dítěte. Dokáží rozpoznat změny chování dítěte, střídání nálad, rozvoj poruch chování či učení. Dokonce dítě na základě vybudovaného vztahu s vychovatelem se může samo s krizí v rodině vychovateli svěřit.

Výzkumná část bakalářské práce je zaměřena na informovanost vychovatelek školní družiny základní školy o problematice ohroženého dítěte, jeho identifikaci a následném postupu řešení situace ohroženého dítěte. Dále jsem se věnovala dotazování na prevenci ohroženého dítěte v prostředí školní družiny. Výzkumným šetřením, které jsem realizovala v Olomouci, byly za pomoci polostrukturovaného rozhovoru s vychovatelkami školní družiny základní školy zjištěny znalosti rozpoznání ohroženého dítěte a konkrétních kroků a postupů při řešení situace ohroženého dítěte a navržena prevence proti rizikovému chování dítěte.

5.1 Cíle a metodologie

Výzkumné šetření probíhalo v srpnu 2021, jehož hlavním cílem bylo analyzovat informovanost vychovatelek školní družiny základní školy v Olomouci o problematice ohroženého dítěte.

Díličí cíle:

- Zkoumat možnosti identifikace ohroženého dítěte v prostředí školní družiny.
- Analyzovat vhodné postupy řešení situace ohroženého dítěte ze strany vychovatelky.
- Analyzovat prevenci ohrožení dítěte.

Cíle výzkumného šetření byly realizovány kvalitativní metodou polostrukturovaného rozhovoru s vybranými vychovatelkami školní družiny základní školy v Olomouci. Polostrukturovaný rozhovor je verbální dialog dvou osob. Vyznačuje se tím, že jeho autor má připravená témata a otázky, na které se během rozhovoru dotazuje zpovídané osoby. Tazatel má možnost se během rozhovoru odklonit od připravených okruhů a v reakci na odpověď zpovídaného se zabývat tím, co v dané chvíli považuje za důležité. Je proto nutné, aby tazatel měl široké znalosti k danému tématu a byl dobře připraven.¹⁰⁰ Na rozdíl od přísně strukturovaného rozhovoru nejsou všechny otázky předem dané a v neměnném pořadí. Od nestrukturovaného se liší tím, že si zpovídaný nemůže říkat, co by chtěl a autor má šanci si některé otázky připravit dopředu.¹⁰¹

Podle ZORNA existují dva základní principy polostrukturovaného rozhovoru: snažit se vyhnout vedení rozhovoru nebo vnučování významů a snažit se vytvořit uvolněnou atmosféru rozhovoru.¹⁰² Ačkoli se jedná o metodu verbální komunikace lze u tazatele pozorovat také mimiku, řeč a postoj těla a další znaky neverbální komunikace, které jsou důležité v pozorování reakce tazatele, zda-li se cítí komfortně, sebejistě nebo nejistě ohledně daného tématu. Polostrukturovaný rozhovor je v kvalitativním výzkumu poměrně hojně využívaná metoda, je to optimální způsob získávání dat.¹⁰³ Polostrukturovaný rozhovor může poskytnout spolehlivá data srovnatelná s kvantitativními metodami.

Polostrukturované rozhovory byly provedeny s vychovatelkami školní družiny Mgr. Kateřinou Chmelařovou, Bc. Hanou Macháčkovou a Bc. Karolínou Böhmovou při vybraných základních školách v Olomouci. Následně byly rozhovory zpracovány a vyhodnoceny, poté byl vyvozen závěr.

¹⁰⁰ srov. COHEN, Deborah.; CRABTREE, Benjamin. *Semi-structured Interviews. Qualitative Research Guidelines Project* [online]. 2006 [cit. 28.7.2021]. Dostupné z: <http://www.qualres.org/HomeSemi-3629.html>

¹⁰¹ ZORN, Ted. *Designing and conducting semi-structured interviews for research*. Waikato: Waikato Management School, 2008.

¹⁰² srov. ZORN, Ted. *Designing and conducting semi-structured interviews for research*. Waikato: Waikato Management School, 2008.

¹⁰³ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6

5.2 Rozhovor s Mgr. Kateřinou Chmelařovou

Délka praxe v ŠD: 8 let

1. Jaké faktory rodinného prostředí podle Vás negativně ovlivňují zdravý vývoj dítěte? Respektive, co v kontextu rodinného prostředí považujete za ohrožující pro zdravý vývoj dítěte?

„Pro dítě je dle mého názoru nejhorší, pokud rodiče trpí nějakou závislostí – na alkoholu nebo drogách. Obě závislosti negativně ovlivňují již prenatální vývoj plodu. Dítě, které se narodí do rodiny, kde jsou rodiče závislí, automaticky přebírá jejich způsoby. Nedá se říci, že by takové prostředí bylo pro dítě zdravé. Většinou se v takových rodinách vyskytují i finanční problémy. Děti jsou zanedbané. Řekla bych, že u rodin, kde je závislost se nejčastěji objevuje násilí, což samozřejmě není vhodné ať už je dítě pouze svědkem nebo samotnou obětí násilí.“

2. Setkala jste se za dobu své praxe s rodinou, kde by byla závislost jednoho nebo obou rodičů?

„Ano, setkala. Jako vedoucí vychovatelka jsem se setkala s různými životními příběhy. Nicméně nikdy se nejednalo o vážné případy, kdy by bylo dítě ohroženo na životě. Situaci jsem diskutovala s třídní učitelkou, která dále jednala s rodiči.“

3. Víte, jaký postup řešení dále následoval? Případně jaké metody byly u řešení použity?

„Třídní učitelka většinou situaci oznámila školnímu psychologovi, který po několika sezeních s dítětem usoudil, co dál. U několika dětí došlo k návštěvě pedagogicko-psychologické poradny, kde se řešilo nežádoucí chování dítěte.“

4. Situace se tedy řešila primárně s dítětem, nebo s rodinou jako celkem?

„Co jsem měla možnost sledovat, tak pouze s dítětem.“

5. Předáním “případu” třídnímu učiteli případně školnímu psychologovi tedy považujete za svoji aktivitu (angažovanost) za dostatečnou?

„Takhle jsem nad tím nepřemýšlela. Pravděpodobně ano, nenapadá mě, co dál bych měla dělat případně s jakou institucí problém řešit.“

6. Jak se podle vás projevuje ohrožené dítě? Jaké jsou varovné signály, kterých by si měla vychovatelka všimnout?

„Z mé zkušenosti zvýšenou pozorností. Nějak na sebe upozorňuje. Vyžaduje více pozornosti než ostatní děti. Většinou je vidět ta změna, kdy dítě, které nebylo konfliktní se konfliktním stane. Je nepozorné, roztěkané. Narušuje hru nebo aktivitu.“

7. Kdo je podle Vás odpovědný za řešení situace, je-li dítě ohroženo?

„Rodiče, škola. Nevím.“

8. Podílíte se, v rámci své činnosti vychovatelky školní družiny, na prevenci ohrožení dítěte? Pokud ano, jakým způsobem?

„Osobní rozhovory, snažit se o poznání dětí. Nastolení důvěry. Upozornění na to, že jsem tam pro ně a že se na mě můžou s čímkoliv obrátit.“

Z rozhovoru vyplývá, že respondentka dokáže citlivě rozpoznat, zda-li je dítě ohroženo empatií a zvýšenou pozorností a všímavostí vůči svým žákům. Orientuje se v základních příčinách ohrožení dítěte a možného vzniku poruch chování či učení. V průběhu své praxe se setkala s ohroženými dětmi, jejichž situaci řešila zvolením postupu – konzultace s třídní učitelkou. Nicméně lze zde postrádat další práci vychovatelky s ohroženým dítětem a rodičem, znalost dalšího postupu z pohledu širší spolupráce multidisciplinárního týmu.

5.3 Rozhovor s Bc. Hanou Macháčkovou

Délka praxe v ŠD: 5 let

1. Jaké faktory rodinného prostředí podle Vás negativně ovlivňují zdravý vývoj dítěte?

Respektive, co v kontextu rodinného prostředí považujete za ohrožující pro zdravý vývoj dítěte?

„Osobně za nejzávažnější faktory, co ohrožují vývoj dítěte považuji závislosti rodičů (na alkoholu, drogách, atd. ...). Dále nadměrné požadavky a ambice ze strany rodičů kladené na dítě.“

2. Jaké požadavky rodičů máte konkrétně na mysli?

„Nadměrné vedení ke sportu, vzdělávání, zájmových kroužcích, atd. Vedení dítěte k nepřiměřeným výkonům. Oceňování dítěte za výkon.“

3. Napadají Vás ještě nějaké další situace v rodině, které by mohly dítě negativně ovlivnit?

„Ještě bych řekla, že na psychický vývoj dítěte má vliv například rozvod rodičů nebo nějaké neshody, které mají rodiče ve vztahu. To děti často hodně prožívají a svěřují se se svými pocity.“

4. Jak můžeme rozpoznat, že je dítě ohroženo a jeho situace vyžaduje řešení a zásah širšího okolí? Tedy, jaké mohou být varovné signály, kterých by si měla vychovatelka všimnout, je-li dítě ohroženo ve svém vývoji či na životě?

„Pokud se objeví viditelné známky jak fyzické, tak i psychické. Například nadměrná únava dítěte či větší podrážděnost dítěte. Pokud dítě samo přijde s problémem za mnou nebo při individuálním rozhovoru naznačí nějaký problém. Také mohu pozorovat signály v rámci hry nebo výtvarného projevu. Varovná může být i agresivita u dítěte., narušené vztahy v kolektivu.“

5. Věděla byste, na koho, případně kam, se obrátit v případě že máte podezření, že je dítě ohroženo ve svém vývoji?

„Třídní učitel, školní psycholog.“

6. Musela jste se někdy na třídního učitele či školního psychologa v této záležitosti obrátit?

„Ne.“

7. Znáte metody postupu řešení v případě, že je podezření na ohrožení dítěte?

„Neznám.“

8. Věděla byste alespoň, kam by se měl obrátit třídní učitel?

„Řekla bych, že by měl situaci projednat se školním psychologem nejspíše i s rodiči a dále asi pedagogicko-psychologickou poradnu.“

9. Kdo je podle Vás odpovědný za řešení situace, je-li dítě ohroženo?

„Rodič, případně OSPOD“

10. Podílíte se, v rámci své činnosti vychovatelky školní družiny, na prevenci ohrožení dítěte? Pokud ano, jakým způsobem?

„Ano. V rámci etické výchovy, formou komunikačního kruhu či individuálního rozhovoru s dítětem, četbou či sledováním příběhů, dramatizací, hrou.“

Respondentka projevila základní znalosti o problematice ohroženého dítěte. Dokázala jmenovat různé negativní vlivy působící na dítě, které pramení z rodinného prostředí, jež dokáže v prostředí školní družiny identifikovat. Z toho vyplývá, že dokáže rozeznat změny chování dítěte a efektivně tak ohrožené dítě identifikovat. V průběhu své praxe se s dítětem, které by bylo ohroženo nesetkala, ale pokud ano, obrátila by se na třídní učitelku. Širší znalosti

ohledně spolupráce multidisciplinárního neprojevila. V rámci své práce se podílí na prevenci ohroženého dítěte a zdravém vývoji svých žáků.

5.4 Rozhovor s Bc. Karolínou Böhmovou

Délka praxe v ŠD: ve školní družině 1 rok (2 roky jako asistent pedagoga)

1. Jaké faktory rodinného prostředí podle Vás negativně ovlivňují zdravý vývoj dítěte? Respektive, co v kontextu rodinného prostředí považujete za ohrožující pro zdravý vývoj dítěte?

„Neúplná rodina (například po rozvodu rodičů) a rozdílný styl výchovy.“

2. Jaké výchovné styly máte konkrétně na mysli?

„Například rodin, kde jsou rodiče příliš autoritativní. Jsou na dítě příliš drsní nebo tvrdí. A naopak rodiny, kde jsou příliš benevolentní. Děti neznají pravidla, hranice. Rodiče na ně často nemají čas. Případně se rodiče liší ve výchově, kdy se nejsou schopni domluvit či sladit ve výchově.“

3. Napadají Vás ještě nějaké situace, které mohou dítě negativně ovlivnit?

„Negativně na dítě působí určitě závislosti rodičů.“

4. Jak můžeme rozpoznat, že je dítě ohroženo a jeho situace vyžaduje řešení a zásah širšího okolí? Tedy, jaké mohou být varovné signály, kterých by si měla vychovatelka všimnout, je-li dítě ohroženo ve svém vývoji či na životě?

„Podle mě je to určitě v první řadě změna chování dítěte (k horšímu) např. odmítání, agrese vůči ostatním spolužákům, dítě se uzavře do sebe, dítě nemá zájem o různé aktivity apod., zhoršený prospěch ve škole.“

5. Věděla byste, na koho, případně kam, se obrátit v případě že máte podezření, že je dítě ohroženo ve svém vývoji?

„Prvotně bych to šla situaci řešit s třídním učitelem a poté bychom asi společně podnikly kroky přes školní poradenské pracoviště a vedení školy (záleží dle závažnosti problémů), v případě bude-li si to chtít vyřešit TU sám tak mu to jen oznámím, co se v ŠD děje a jak se dítě chová.“

6. Musela jste někdy takovou situaci řešit s třídním učitelem?

„Ano, nicméně nejednalo se o závažný případ. Změny chování u dítěte (zvýšená agresivita vůči ostatním žákům) jsme s třídní učitelkou projednaly a ona o situaci informovala rodiče. O dalším postupu nevím, nicméně došlo k nápravě.“

7. Znáte přesný důvod změn chování u tohoto konkrétního dítěte?

„Nebyla jsem oficiálně informována třídní učitelkou, o jaký problém přesně šlo, ale od samotného žáka vím, že rodiče dítěte měly mezi sebou dlouhodobé neshody.“

8. Znáte metody postupu řešení v případě, že je podezření na ohrožení dítěte?
„Přesné metody neznám, jak jsem již řekla, situaci bych řešila přes třídního učitele, který dítě taky vidí pravidelně a můžeme probrat, jak tyto věci vidíme a přijít na nějaké náznaky a dále to řešit přes školní poradenské pracoviště a vedení školy.“

9. Kdo je podle Vás odpovědný za řešení situace, je-li dítě ohroženo?
„Podle mě by měl být odpovědný třídní učitel, který dle informací např. vychovatelky bude řešit dále přes školní poradenské pracoviště a vedení školy.“

10. Vaše role v případě, kdy je podezření na ohrožení dítěte v jeho vývoji je tedy oznámení třídnímu učiteli?
„Ano. Případně mohu být dále nápomocná – například dosvědčení situace, apod.“

11. Podílíte se, v rámci své činnosti vychovatelky školní družiny, na prevenci ohrožení dítěte? Pokud ano, jakým způsobem?
„S dětmi mluvíme otevřeně, povídáme si, co se vše může stát, jak by se měli zachovat a že jsme tady pro ně, kdyby si chtěly o čemkoliv popovídat. Děti také ví, že mohou využít po domluvě i školního psychologa.“

Z rozhovoru s respondentkou lze dedukovat základní znalosti možných příčin ohrožení dítěte v rodině. Respondentka prokázala, že dokáže velmi dobře ohrožené dítě identifikovat na základě projevené změny jeho chování. Jako řešení situace taktéž zvolila konzultaci s třídní učitelkou. Znalost dalšího postupu řešení situace ohroženého dítěte, institucí podílejících se na jeho identifikaci a účinné eliminaci ohrožení dítěte z tohoto rozhovoru nevplývají. Respondentka se se žáky podílí na prevenci ohroženého dítěte.

5.5 Závěr výzkumného šetření

Lze konstatovat, že vychovatelky, s nimiž proběhl rozhovor, jsou schopné rozpoznat negativní vlivy, které na dítě působí v rodinném prostředí. Uvedly, že mezi nejčastější či nejzávažnější patří závislosti na alkoholu či drogách a nepřiměřený výchovný styl. Mezi další negativní vlivy může patřit rozvod rodičů či špatné vztahy mezi rodiči.

Vychovatelky pracují účinně na prevenci ohrožení dětí. Jde především o pozorování změn chování dítěte. Pracují s osobními rozhovory s dětmi, kde se snaží efektivně rozpoznat případné problémy dítěte, kde by mohlo dojít k ohrožení vývoje dítěte. Cílem vychovatelek, se kterými byl rozhovor uskutečněn, je nastolení důvěry mezi žáky a projevení empatie.

Z rozhovorů, u všech tří vybraných respondentek, vyplynulo, že v případě podezření, že by mohlo jít o ohrožené dítě, se vždy primárně obrací na třídního učitele. Obeznamí je se situací, v níž se dítě nachází a další postup již nechávají na ní.

Ohledně širší spolupráci multidisciplinárního týmu neprojevily respondentky dostatečné znalosti. Neznají další postupy a metody řešení. Z rozhovorů vyplynulo, že oznámením situace třídnímu učitelu práce na řešení problému dítěte pro vychovatelky končí.

ZÁVĚR

Rodina – každý máme svoji představu o rodině. Nicméně na podstatě rodiny a rodinného prostředí se zřejmě všichni shodneme. Rodina by měla být milující, měla by vytvořit prostor pro výchovu dítěte se zájmem a snahou vytvořit co nejlepší podmínky pro vývoj dítěte. Dítě by se v ní mělo cítit přijatě a v bezpečí. Tak vypadá ideální vize rodiny. Bohužel se často jedná právě o příslušníky rodiny dítěte, kteří dítě ohrožují. Jedná se o ty osoby, od kterých dítě přejímá způsoby chování a jednání, které dále v životě aplikuje. To, jakým stylem své dítě vychováváme, jaké podmínky mu vytvoříme, nebo to, jaké situace nás v průběhu výchovy dítěte potkají ovlivňuje jeho rozvoj.

Rizikové faktory, které se v rodinném prostředí vyskytují mají neodmyslitelný vliv na psychiku dítěte. V nevhodném rodinném prostředí můžeme pozorovat vznik nejrůznějších poruch například učení nebo chování.

Počínajících signálů, kdy je dítě ohroženo by si primárně mělo všimnout širší okolí dítěte. Osobně si myslím, že informovanost o metodách postupu řešení, kde je důvodné podezření na ohrožení dítěte je velmi nízká. Troufám si říci, že široká veřejnost neví, jak v takovém případě postupovat a na koho se obrátit. Nicméně, varovné signály jsou někdy bagatelizovány či přisuzovány jako vlastnosti dítěte. Do jaké míry, si varovných signálů všimají pedagogičtí pracovníci, tedy konkrétně vychovatelky základní školy, jsem měla možnost zjistit v rámci výzkumného šetření.

Jak vyplynulo i z rozhovorů, konkrétní metody a postupy řešení jsou neznámy i v případě studovaných pedagogických pracovníků. Navrhovala bych, aby postupy byly jasné a snadno dohledatelné. Vzdělání v tomto směru by se dalo řešit formou školení či povinných kurzů. Pedagogičtí pracovníci by měli vědět, kam se v takovém případě obrátit a s kým daný problém řešit. Důležitá je v tomto případě rychlost a efektivita postupu. Jak ovšem uvedly všechny respondentky, důležité je primárně kontaktovat dalšího pedagogického pracovníka, nejlépe třídního učitele a situaci konzultovat. Otázkou je, zda je tento postup dostačující.

Hlavní a dílčí cíle bakalářské práce byly naplněny. Závěrem bych vliv rodiny na dítě ráda citovala textem VÁGNEROVÁ: *„Rodina poskytuje dítěti jistotu a bezpečí. V rodině nachází příležitost pro navázání spolehlivého citového vztahu, který je významnou emoční*

zkušeností a modelem pro další mezilidské vztahy. Emoční akceptace je podstatná pro rozvoj dětské identity, zejména jeho sebeúcty a sebevědomí.“¹⁰⁴

¹⁰⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3 vyd., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 590 s. ISBN 80-7178-802-3.

POUŽITÁ LITERATURA:

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. 51 s. ISBN 978-80-7367-392-5.

CIMRMANNOVÁ, Tereza. *Krise a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2205-7.

ČECH, Ondřej. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb*. České Budějovice: Theia, 2011. ISBN 978-80-904854-0-2.

DUDOVÁ, Stanislava. *Reakce učitele na situaci ohroženého dítěte*. 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra primární pedagogiky. Vedoucí práce Hejlová, Helena.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

GJURIČOVÁ, Šárka, Jana KOCOURKOVÁ a Jiří KOUTEK. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 807021-416-3.

GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2003. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0415-3.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 3., aktual. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.

KŘÍŽ, Josef. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2004. ISBN 80-7040-724-7.

KOŤA, Jaroslav, Dobromila TRPIŠOVSKÁ a Marie VACÍNOVÁ. *Sociální psychologie: vybrané kapitoly*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2013. ISBN 978-80-7452-029-7.

- KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, 2019. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-275-3.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-x.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-x.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.
- MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.
- PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.
- PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
- POPELOVÁ, MUDr Eliška, KYNČL Martin, DVOŘÁKOVÁ Marcela, ROČEK Miloslav, RUBEŠOVÁ Erika. *Role zobrazovacích metod při podezření na týrané dítě*. *Pediatric pro praxi*, 2020, 21.2: 79-84.
- PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2. rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999. Zde a nyní. ISBN 80-86103-21-8.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6

SYCHROVÁ, Adriana., 2012. *Pohledy na praxi zahraničních systémů péče o ohrožené děti. Aktuální Otázky Sociální Politiky*, vol. 6, pp. 8-19 ProQuest Central. ISSN 18049095.

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I. 2.*, přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4573-6.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 1994. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7178-038-3.

ZORN, Ted. *Designing and conducting semi-structured interviews for research*. Waikato: Waikato Management School, 2008.

Internetové zdroje:

COHEN, Deborah.; CRABTREE, Benjamin. *Semi-structured Interviews. Qualitative Research Guidelines Project* [online]. 2006 [cit. 28.7.2021]. Dostupné z: <http://www.qualres.org/HomeSemi-3629.html>

ČESKO. fragment #f1348984 sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 1.4.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104#f1348984>

ČESKO. § 655 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 9.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#p655-1>

ČESKO. § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 22.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p10-4>

ČESKO. § 11 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 22.5.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p11-1>

ČESKO. § 22b zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 3.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p22b>

ČESKO. § 1 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 3.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72#p1>

ČESKO. § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 11.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p116>

ČESKO. § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 3.7.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p116>

Efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny v ORP Chrudim. *Zpracováno v rámci projektu efektivní řízení sítě služeb pro ohrožené děti v ORP Chrudim.* [online] Registrační číslo projektu: CZ.03.2.63/0.0/0.0./16_065/0003829. 2017-2019. [cit. 9.7.2021]. Dostupné z: <https://www.chrudim.eu/efektivni-rizeni-site-sluzeb-pro-ohrozene-deti-v-orp-2017-2019/d-7659>

Individuální plán ochrany dítěte | Virtuální knihovna - NRP. *Náhradní rodinné péče* | uložení elektronických publikací [online]. [cit. 2.5.2021] Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/dite-v-nrp/individualni-plan-ochrany-ditete/>

KOTZUROVÁ, Markéta. *Komparace nástrojů sociálně-právní ochrany dětí v České republice a na Slovensku.* 2021. [online]. [cit. 6.7.2021]. Dostupné z: <https://is.slu.cz/th/blfgk/>
Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě. Vedoucí práce Petr FABIÁN.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Formy náhradní rodinné péče* [on-line]. [cit. 2.5.2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

MŠMT. *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví* [online]. Výňatek z Věstníku MŠMT ČR Roč. LVIII, seš. 3, březen 2002. [cit. 2.5.2021]. Dostupné z: <https://www.spssecb.cz/uploads/media/files/2018/08/b453677fd84be1d1cb34827aa606381fd4580234.pdf>

O Mezinárodní klasifikaci nemocí | *MKN-10 klasifikace*. Prohlížeč | MKN-10 klasifikace [online]. [cit. 1.4.2021]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/o-mkn>

Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2010. Praha: MPSV; 2010. [online]. [cit. 4.7.2021] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2020. Praha: MPSV; 2020. [online]. [cit. 4.7.2021] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>